

ISSN 1829-2984

ՀՀ ԱՐԵՏԱԿԱՐԳ ԻՐԱՎԻՃԱԿՆԵՐԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ
MINISTRY OF EMERGENCY SITUATIONS OF RA

ՃԳՆԱԺԱՄԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ ԵՎ ՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱՆԵՐ

**КРИЗИСНОЕ УПРАВЛЕНИЕ
И ТЕХНОЛОГИИ**

**CRISIS MANAGEMENT
AND TECHNOLOGIES**

No 1 (14)

ISSN 1829-2984

ՃԳՆԱԺԱՄԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ

**ՃԳՆԱԺԱՄԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ ԵՎ
ՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱՆԵՐ**

ԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԵՍ

КРИЗИСНОЕ УПРАВЛЕНИЕ И ТЕХНОЛОГИИ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

CRISIS MANAGEMENT AND TECHNOLOGY

SCIENTIFIC JOURNAL

No 1 (14)

ԵՐԵՎԱՆ

ЕРЕВАН

YEREVAN

2019

Երաշխավորված է տպագրության Հայաստանի Հանրապետության արտակարգ
իրավիճակների նախարարության ճգնաժամային կառավարման պետական ակադեմիայի
գիտական խորհրդի կողմից

Ճգնաժամային կառավարում և տեխնոլոգիաներ: Գիտ. հանդես. -
Եր.: ՀՀ ԱԻՆ «Ճգնաժամային կառավարման պետական ակադեմիա»
ՊՈԱԿ, 2019.- 200 էջ:

ՃԳՆԱԺԱՄԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՃԳՆԱԺԱՄԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ ԵՎ ՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱՆԵՐ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Գլխավոր խմբագիր՝ ՄԱԹԵՎՈՍՅԱՆ Հ. Շ.

Գլխ. խմբագրի տեղակալ՝ ՂԱՐԻԲՅԱՆ Հ. Պ.

Պատ. քարտուղար՝ ԿՐԲԵԿՅԱՆ Վ. Գ.

ԱԹԱԲԵԿՅԱՆ Ռ. Ա.	Տեխնիկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
ԱԼԱՎԵՐԴՅԱՆ Գ. Շ.	Տեխնիկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
ԲՐՈՒՏՅԱՆ Վ. Ա.	Մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ Կ. Ս.	Աշխարհագրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
ՄԻՔԱԵԼՅԱՆ Վ. Հ.	Հոգեբանական գիտությունների դոկտոր
ՄԿՐՏՉՅԱՆ Մ. Ա.	Մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
ՆԱԶԱՐԵԹՅԱՆ Ս. Ն.	Երկրաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
ՆԱՐԻՄԱՆՅԱՆ Մ. Զ.	Բժշկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ Հ. Հ.	Մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
ՊՈԿՐՈՎՍԿԱՅԱ Ն. Ն.	Սոցիոլոգիական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
ՍԱՀԱԿՅԱՆ Ա. Կ.	Սոցիոլոգիական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
ՍԱՀՐԱԴՅԱՆ Ա. Ի.	Տեխնիկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
ՍՈԿՈԼՈՎՍԿԻ Մ.	Սոցիոլոգիական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
ՕՐԴՅԱՆ Է. Հ.	Տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
ԲԱԳԻՅԱՆ Վ. Ա.	Կենսաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ
ԳՍՊՈՅԱՆ Գ. Մ.	Աշխարհագրական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ
ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ Գ. Հ.	Տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ
ԽՈՆԴԱՐՅԱՆ Վ.Ս.	Երկրաբանա-հանքաբանական գիտությունների թեկնածու
ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ Ս. Ռ.	Տեխնիկական գիտությունների թեկնածու
ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ Հ. Մ.	Երկրաբանական գիտությունների թեկնածու

**ГОСУДАРСТВЕННАЯ АКАДЕМИЯ КРИЗИСНОГО УПРАВЛЕНИЯ
КРИЗИСНОЕ УПРАВЛЕНИЕ И ТЕХНОЛОГИИ**

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Главный редактор МАТЕВОСЯН Г. Ш.

Заместитель гл. редактора КАРИБЯН А. П.

Отв. секретарь КРБЕКЯН В. Г.

АЛАВЕРДЯН Г. Ш.	Доктор технических наук, профессор
АТАБЕКЯН Р. А.	Доктор технических наук, профессор
БРУТЯН В. А.	Доктор педагогических наук, профессор
ДАНИЕЛЯН К. С.	Доктор географических наук, профессор
МИКАЕЛЯН В. А.	Доктор психологических наук
МКРТЧЯН М. А.	Доктор педагогических наук, доцент
НАЗАРЕТЯН С. Н.	Доктор геологических наук, профессор
НАРИМАНЯН М. З.	Доктор медицинских наук, профессор
ПЕТРОСЯН Г. А.	Доктор педагогических наук, профессор
ПОКРОВСКАЯ Н. Н.	Доктор социологических наук, профессор
СААКЯН А. К.	Доктор социологических наук, профессор
САГРАДЯН А. И.	Доктор технических наук, профессор
СОКОЛОВСКИ М.	Доктор социологических наук, профессор
ОРДЯН Э. А.	Доктор экономических наук, профессор
АЛАВЕРДЯН Р. А.	Кандидат технических наук, доцент
БАГИЯН В. А.	Кандидат биологических наук, доцент
ГСПОЯН Г. М.	Кандидат географических наук, доцент
ХАЧАТРЯН Г. Г.	Кандидат экономических наук, доцент
ХОНДКАРЯН В. С.	Кандидат геолого-минерологических наук
ПЕТРОСЯН Г. М.	Кандидат геологических наук

ՀՏԴ 351/354

1. ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ ԵՎ ՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Հ.Շ. Մաթևոսյան

ՎՏԱՆԳԻ ԷՈՒԹՅՈՒՆԸ

Տարբեր աղբյուրներում վրանգը սահմանվում է տարբեր ձևերով և կիրառվում են տարբեր մոտեցումներ: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ Հայաստանի Հանրապետությանն առանձնահատուկ է տարարնություն վրանգների առկայությունը, ուստի խիստ արդիական է վրանգների էության բացահայտումը: Վերջինս թելադրում է վրանգների գոյություն ունեցող սահմանումների ուսումնասիրման արդիականությունը: Սույն հոդվածում փորձ է արվում վրանգների մի շարք սահմանումների վերլուծության միջոցով բացահայտելու դրանց էությունը:

Առանցքային բառեր. վրանգ, սպառնալիք, աղետ, չարիք, ոչ ցանկալի հետևանք, արտակարգ իրավիճակ, կենսագործունեություն, վրանգավոր երևույթ:

Г.Ш. Матевосян

СУТЬ ОПАСНОСТИ

В различных источниках термин опасность определяется по-разному и применяются различные подходы. Учитывая то обстоятельство, что Республике Армения присуще наличие различных опасностей, следовательно, крайне актуально выявление их сути. Последнее диктует своевременность изучения существующих определений опасностей. В данной статье предпринята попытка путем анализа ряда определений опасностей выявить их сущность.

Ключевые слова: опасность, угроза, бедствие, зло, нежелательное последствие, чрезвычайная ситуация, жизнедеятельность, опасное явление.

H.Sh. Matevosyan

THE ESSENCE OF THE HAZARDS

The definition of «hazard» is given differently in many sources and various approaches are used. Taking into account the presence of specific hazards, it is very important to discover the essence of hazards, hazards present in the Republic of Armenia.

Thus, it is important to study the present definitions of «hazard».

The aim of this article is to discover the essence of «hazard» by means of definitions analysis.

Keywords: hazard, threat, disaster, unpleasant consequences, unpleasant consequences, emergency situation, vital activity, hazardous phenomena.

Մաթևոսյան Համլետ Շմավոնի - փ/ծ գեներալ-մայոր, ռեկտոր (ՀՀ ԱԻՆ ՃԿՊԱ).

Ներկայացման ամսաթիվը՝ 27.03.2019

Գրախոսման ամսաթիվը՝ 22.04.2019

Վ.Ա. Խոնդկարյան

ՀԻԴՐՈՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔՆԵՐԻ ՓԼՈՒՀՄԱՆ ՌԻՍԿԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄԸ: ԽՆԴԻՐՆԵՐ, ՄՈՏԵՑՈՒՄՆԵՐ, ՓՈՐՁ ԵՎ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐ

Պատվարների անվտանգության ապահովումը զարգացող գաղափար է, և այն պայմանավորված է համակարգի տեխնիկական, սոցիալական, տնտեսական և բնապահպանական ասպեկտների վերաբերյալ մեր պարկերացումների խորացմամբ: Պատվարների անվտանգության վերաբերյալ գիտելիքների ցածր մակարդակը, պլանավորված կանխարգելիչ վերանորոգումների բացակայությունը ֆինանսական դժվարությունների պատճառով բարձրացնում է դրանց շահագործման ռիսկի մակարդակը: Կան պատվարների վթարայնության աստիճանը բարձրացնող մի շարք գործոններ, որոնք ունեն սոցիալ – քաղաքական և տնտեսական առանձնահատկություններ և բնորոշ են ԱՊՀ երկրներին: Պատվարներում տեղադրված հսկիչ – չափիչ սարքերի և գործիքային չափումների արդյունքով, ճշգրտվում են պատվարի նախագծման ժամանակ նշանակված անվտանգության սահմանային ցուցանիշները, հիմնվելով հիդրոտեխնիկական կառուցվածքների շահագործման փորձի վրա:

Առանցքային բառեր. վթար, ռիսկ, հայտարարագիր, պատվար, ծերացում, ֆիլտրացիա, ջրթող:

В.С. Хондкарян

УПРАВЛЕНИЕ РИСКОМ АВАРИЙ ГИДРОТЕХНИЧЕСКИХ СООРУЖЕНИЙ: ПРОБЛЕМЫ, ПОДХОДЫ, ОПЫТ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Безопасность плотин является развивающейся концепцией, и она обусловлена углублением нашего понимания технических, социальных, экономических и экологических аспектов безопасности. Низкий уровень знаний о безопасности плотин, превышение сроков эксплуатации и отсутствие плановых профилактических ремонтов из-за финансовых трудностей, повышают риск эксплуатации. Существует ряд факторов, которые увеличивают опасность аварии плотин, имеющих социально-политические и экономические причины, характерные для стран СНГ. С помощью контрольно-измерительной аппаратуры установленной на плотинах, необходимо периодически уточнять параметры безопасности, назначенные при проектировании плотин, на основе анализа многолетнего опыта эксплуатации.

Ключевые слова: авария, плотина, риск, декларация, старение, фильтрация, водосброс.

V.S. Khondkaryan

HYDROTECHNICAL STRUCTURES FALLING RISK MANAGEMENT: PROBLEMS, APPROACHES, EXPERIENCE AND PERSPECTIVES

Ensuring dam safety is a developing concept and is driven by deepening of our understanding of technical, social, economic and environmental aspects of the system. The low level of knowledge about the safety of dams, the lack of planned preventive repairs increase the level of exploiting risk because of financial difficulties.

There are a number of factors that increase the accident' probability, and have socio-political and economic peculiarities and are common for the Commonwealth of Independent States (the CIS). With the help of control and measuring devices installed on dams, the safety parameters-assigned during the design of the dam, are defined more exactly-based on the experience of hydro technical structures exploitation.

Keywords: accident, risk, declaration, dam, aging, filtration, spillway.

Խոնդկարյան Վալերի Սերգեյի – Երկրաբանա - հանքաբանական գիտությունների
թեկնածու, ՀՀ ԱԻՆ «ՍՊՏԾ» ՊՈԱԿ-ի
փորձագետ (ՀՀ ԱԻՆ ՃԿՊԱ).

Ներկայացման ամսաթիվը՝ 03.04.2019

Գրախոսման ամսաթիվը՝ 9.04.2019

В.А. Багиян

КОНТРТЕРРОРИСТИЧЕСКАЯ СТРАТЕГИЯ ООН В ОТНОШЕНИИ РАССЛЕДОВАНИЙ ПРЕДПОЛАГАЕМОГО ПРИМЕНЕНИЯ ОРУЖИЯ МАССОВОГО ПОРАЖЕНИЯ И БИОЛОГИЧЕСКИЕ УГРОЗЫ

Принятие контртеррористической стратегии Организацией объединенных наций является важным историческим событием, поскольку все государства-члены ООН консенсусом согласились выработать всесторонний коллективный план с целью противостояния международному терроризму.

Ключевые слова: международный терроризм, оружие массового поражения, контртеррористические мероприятия, глобальная контртеррористическая стратегия, биологические угрозы.

Վ.Ա. Բագիյան

ՄԱԿ-Ի ՀԱՎԱԱՀԱՐԵԿՉԱԿԱՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԶԱՆԳՎԱԾԱՅԻՆ ՈՂՆՉԱՑՄԱՆ ԶԵՆՔԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ՀԵՏԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԵՎ ԿԵՆՍԱԲԱՆԱԿԱՆ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔՆԵՐԸ

Միավորված ազգերի կազմակերպության (ՄԱԿ) կողմից հակաահաբեկչական ռազմավարության ընդունումը կարևոր պատմական իրադարձություն է, քանի որ ՄԱԿ-ի բոլոր անդամ պետությունները միաձայն համաձայնել են մշակել միջազգային ահաբեկչության դեմ պայքարի համապարփակ կոլեկտիվ ծրագիր:

Առանցքային բառեր. միջազգային ահաբեկչություն, զանգվածային ոչնչացման զենք, ահաբեկչության դեմ պայքարի միջոցառումներ, համաշխարհային հակաահաբեկչական ռազմավարություն, կենսաբանական սպառնալիքները:

V.A. Bagiyanyan

UN COUNTER-TERRORISM STRATEGY WITH RESPECT TO THE INVESTIGATIONS OF APPLICATION OF WEAPONS OF MASS DESTRUCTION AND BIOLOGICAL THREATS

The adoption of counter-terrorism strategy by the United Nations is an important historic event, since all UN member states agreed by consensus to develop a comprehensive collective plan to counter international terrorism.

Keywords: international terrorism, weapons of mass destruction, counter-terrorism measures, global counter-terrorism strategy, biological threats.

Багиян Валерий Александрович – канд. биол. наук, доцент (ГАКУ МЧС РА),
полковник СС (МЧС РА).

Дата представления: 26.02.2019

Дата рецензии: 04.03.2019

Հ.Հ. Պետրոսյան

ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ
ՈՐԱԿԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՄՈՏԵՑՈՒՄ

Հոդվածում հեղինակը ներկայացնում է մանկավարժական բարձրագույն կրթության որակի ապահովման գործընթացի կառավարման համակարգային մոտեցում, հիմնավորում՝ կառավարման համակարգի բաղադրիչների գործառնությունը:

Առանցքային բառեր. կրթության որակ, որակի ապահովում, կառավարման համակարգ, կառավարման սուբյեկտ, կրթության հարացույց:

Г.А. Петросян

ПОДХОД К УПРАВЛЕНИЮ КАЧЕСТВОМ ВЫСШЕГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО
ОБРАЗОВАНИЯ

В статье автор представляет системный подход к управлению процессом обеспечения качества высшего педагогического образования, обоснование – функционирование компонентов системы управления.

Ключевые слова: качество образования, обеспечение качества, система управления, субъект управления, парадигма образования.

H.H. Petrosyan

THE QUALITY MANAGEMENT APPROACH OF HIGHER
PEDAGOGICAL EDUCATION

In this article the author presents the systemic approach for management of higher pedagogical education quality, basis; functioning of management system components.

Keywords: education quality, quality maintenance, a control system, management subject, education paradigm.

Պետրոսյան Հայկ Հմայակի- մանկավարժական գիտությունների դոկտոր,
պրոֆեսոր
(ԵՊՀ, ՀՀ ԱԻՆ ՃԿՊԱ).

Ներկայացման ամսաթիվը՝ 20.03.2019

Կ.Մ. Սարաֆյան

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏԱՐԱԾՔԻ ԱՐԴԻ ՎԻՃԱԿԸ ԿԱՊԱԾ
ՀԱՆՔԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԶԱՐԳԱՅՄԱՆ ՀԵՏ ԵՎ
ՏԱՐԱԾՔՆԵՐԻ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ**

Հանքարդյունաբերության զարգացման ժամանակակից տեմպերն ամբողջ աշխարհում, գերազանցապես կապված են հումքի շուկայի դինամիկ փոփոխությունների հետ: Հայաստանում հանքարդյունաբերությունն ունի երկու հիմնական ուղղություն՝ մետաղական և ոչ մետաղական հանքավայրեր: Հողվածում առանձին վերլուծության է ենթարկվում աղտոտման աղբյուրները՝ հիմնական աղտոտման աղբյուրը հանքարդյունաբերության մեջ համարելով հատկապես պոչամբարները: Ապահովելու համար փարածքների հանքարդյունաբերական համալիրի ազդեցության կառավարումն անհրաժեշտ է իրականացնել շրջակա միջավայրի վիճակի վերահսկողությունը փարբեր մակարդակներով: Համալիր վերահսկողական ուսումնասիրությունների արդյունքում կարելի է առաջարկել տվյալ փարածքի ռիսկերը նվազեցնելու համար անհրաժեշտ անվտանգության համալիր միջոցառումներ:

Առանցքային բառեր *պոչամբար, հանքարդյունաբերություն, խաթարված հողերի ռեկուլտիվացիա, բնական ռեսուրսներ, պոչամբարների մշտադիտարկում, արտադրական լցակույտեր:*

К.М. Сарафян

**СОСТОЯНИЕ ТЕРРИТОРИИ АРМЕНИИ, СВЯЗАННОЕ С СОВРЕМЕННЫМ
РАЗВИТИЕМ ГОРНОПРОМЫШЛЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА И ПРОБЛЕМЫ ЗАЩИТЫ
ТЕРРИТОРИЙ**

Современные темпы развития горной промышленности во всем мире, в основном связаны с динамическими изменениями сырьевого рынка. В Армении горная промышленность развивается в двух основных направлениях: металлические и неметаллические месторождения, связанные в основном со стройматериалами. В статье отдельно анализируются источники загрязнения, считая хвостохранилища образованные горной промышленностью. Натуральные ландшафты могут быть изменены человеком в виде загрязнений и механически поврежденных территорий с выбросами и вскрытыми месторождениями. Для обеспечения управления территориями горнопромышленного комплекса (ГПК), необходимо осуществить контроль состояния природной среды на разных уровнях. В результате комплексных контрольных исследований можно предложить комплекс защитных мероприятий для обеспечения снижения рисков опасных воздействий для данной территории.

Ключевые слова: *хвостохранилища, горная промышленность, рекультивация нарушенных земель, природные ресурсы, мониторинг хвостохранилищ, промышленные отвалы.*

K.M. Sarafyan

THE CONDITION OF THE TERRITORY OF ARMENIA CONNECTED WITH THE MODERN DEVELOPMENT OF MINING AND INDUSTRIAL PRODUCTION AND PROBLEMS OF PROTECTION OF TERRITORIES

The current development pace of mining industry in the world is mainly associated with the dynamic changes in the commodity market. In Armenia, the mining industry develops in two main areas: metallic and non-metallic deposits, mainly related to construction materials. The article analyzes the sources of pollution separately considering tailings formed by the mining industry as the main source for pollution. To ensure the management of the mining complex, it is necessary to monitor the state of the environment at different levels. As a result of complex control studies, a complex of protective measures can be proposed to ensure the reduction of risks of hazardous impacts for a given territory.

Keywords: *tailing dump, mining industry, recultivation of disturbed lands, natural resources, monitoring of tailing dumps, industrial dumps.*

Սարաֆյան Կարապետ Մեսրոպի – դասախոս (ՃԿՊԱ).

Ներկայացման ամսաթիվը՝ 02.04.2019

Գրախոսման ամսաթիվը՝ 10.04.2019

Ս.Գ. Պողպատյան

ԶԱՆԳՎԱԾԱՅԻՆ ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ԷՈՒԹՅԱՆ ԸՄԲՈՆՄԱՆ ՏԵՍԱԿԱՆ ԱՍՊԵԿՏՆԵՐԸ

Հոդվածը նվիրված է զանգվածային մշակույթի դիտարկման տեսակետների բազմազանության խնդրին: Հատկապես քննարկվում են զանգվածային մշակույթի էության փիլիսոփայական, մշակութաբանական և սոցիոլոգիական ըմբռնումները, ուսումնասիրվում են արդի տեղեկատվական հասարակության պայմաններում զանգվածային մշակույթի նոր դրսևորումները, ընկալումները, մշակութային անվտանգության խնդիրները:

Առանցքային բառեր. զանգվածային մշակույթ, զանգվածային մարդ, զանգվածային հասարակություն, էլիտար մշակույթ, մշակութային գլոբալացում, մշակութային անվտանգություն:

С.Г. Погпатыан

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВОСПРИЯТИЯ СУЩНОСТИ МАССОВОЙ КУЛЬТУРЫ

Статья посвящена проблеме многообразия ракурсов рассмотрения массовой культуры. В частности, анализируется философское, культурологическое и социологическое понимание сущности массовой культуры, рассматриваются новые проявления и восприятия массовой культуры в современном информационном обществе, проблема культурной безопасности.

Ключевые слова: массовая культура, массовый человек, массовое общество, элитарная культура, культурная глобализация, культурная безопасность.

S.G. Poghatyan

THEORETICAL ASPECTS OF THE PERCEPTION OF MASS CULTURE ESSENCE

The article is devoted to the problem of the diversity of perspectives of consideration of mass culture. In particular, it analyses the philosophical, cultural and sociological understanding of the essence of mass culture, discusses new manifestations and perception of mass culture in the modern information society, issues of cultural security.

Keywords: mass culture, mass personality, mass society, elite culture, cultural globalization, cultural safety.

Պողպատյան Սոնա Գրիգորի – մանկ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ (ԵՊԿ).

Ներկայացման ամսաթիվը՝ 15.03.2019

Գրախոսման ամսաթիվը՝ 25.03.2019

Հ.Ս. Ղազարյան

ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԵՎ ՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱՆ ՏԱՐԲԵՐ ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՎ ՌՈՐՈՏԱՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԵՐԻ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՓԼԱՏԱԿՆԵՐՈՒՄ ԻՐԱԿԱՆԱՑՎՈՂ ՈՐՈՆՈՂԱՓՐԿԱՐԱՐԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐՈՒՄ

Փլադակներում իրականացվող որոնողափրկարարական աշխատանքների համար նախատեսված ռոբոտների զարգացման հիմնական և արդիական ուղղություններից կարելի է առանձնացնել դրանց կառավարման և տեղաշարժն ապահովող ենթահամակարգերի համապատասխանեցումն արտակարգ իրավիճակների հետևանքով ստեղծված միջավայրին և պահանջներին: Հոդվածում ներկայացված է կառավարման և տեղաշարժման այն ենթահամակարգերի նկարագրությունը, որոնք առավել արդյունավետ են այդ աշխատանքների իրականացման համար:

Առանցքային բառեր. ռոբոտատեխնիկական համակարգ, կառավարման ենթահամակարգ, տեղաշարժման համակարգ, փլադակ, որոնողափրկարարական աշխատանք:

А.С. Казарян

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ РОБОТОТЕХНИЧЕСКИХ СИСТЕМ УПРАВЛЕНИЯ И ПЕРЕМЕЩЕНИЯ С РАЗЛИЧНЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ В ПОИСКОВО-СПАСАТЕЛЬНЫХ РАБОТАХ НА ЗАВАЛАХ

Среди основных и актуальных направлений развития роботов, предусмотренных для осуществления поисково-спасательных работ на завалах, можно выделить приведение в соответствие с создавшейся средой и требованиями, возникшими в результате чрезвычайных ситуаций, подсистем управления и перемещения ими. В статье представлено описание тех подсистем управления и перемещения, которые наиболее эффективны для реализации этих работ.

Ключевые слова: робототехнические системы, подсистема управления, система перемещения, завал, поисково-спасательные работы.

H.S. Ghazaryan

EFFICIENCY OF CONTROL AND MOBILE ROBOTICS SYSTEMS FOR RESEARCH AND RESCUE OPERATIONS UNDER THE RUINS

The control and mobile subsystems of robots matching with the environment and requirements created by emergency situations is one of the main and modern directions in the sphere of robotics development for implementation research and rescue operations under the ruins.

The article presents the description of control and mobile subsystems which is more effective for the implementation such kind of operations.

Keywords. robotics system, control subsystems, moving system, ruin, research and rescue operation.

Ղազարյան Հայկ Սամվելի - փ/ծ փոխգնդապետ, դասախոս (ՀՀ ԱԻՆ ՃԿՊԱ),
հայցորդ (ՀԱՊՀ).

Ներկայացման ամսաթիվը՝ 29.03.2019
Գրախոսման ամսաթիվը՝ 04.04.2019

Թ.Ա. Խաչատրյան, Գ.Ժ. Ածիկյան

ՍՊԱՌՈՂԱԿԱՆ ԹԱՓՈՆՆԵՐԻ ՏԱՐԱՆՋԱՏՄԱՆ ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ՈՒ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔՆԵՐԸ ԳՅՈՒՄՐԻ ՀԱՄԱՅՆՔՈՒՄ

Հոդվածը նվիրված է սպառողական հասարակությունում թափոնների անընդհատ աճին և սպառողական թափոնների տարանջատման հնարավորություններին ու սպառնալիքներին, մասնավորապես, Գյումրի համայնքում:

Առանցքային բառեր. սպառողական թափոններ, սպառողական հասարակություն, թափոնների տարանջատում:

Т.А. Хачатрян, Г.Ж. Ацикян

ВОЗМОЖНОСТИ И УГРОЗЫ СОРТИРОВКИ ПОТРЕБИТЕЛЬСКИХ ОТХОДОВ В ОБЩИНЕ ГЮМРИ

Статья посвящена проблеме непрерывного роста потребительских отходов в потребительском обществе и возможностям и угрозам сортировки отходов в частности в общине Гюмри.

Ключевые слова: потребительские отходы, общество потребления, сортировка отходов.

T.A. Khachatryan, G.ZH. Atsikyan

THE ASSORTED OPPORTUNITIES AND THREATS OF CONSUMER WASTES IN GYUMRI COMMUNITY

This article is dedicated to the permanent growth of wastes in the consumer society as well as to the assorted opportunities and threats of consumer wastes particularly in Gyumri community.

Keywords: consumer wastes, consumer society, assorted wastes.

Խաչատրյան Թերեզա Արթուրի - դասախոս (Շիրակի Մ. Նալբանդյանի անվան պետական համալսարան).

Ածիկյան Գոհար Ժորժիկի - կենսաբանության ուսուցիչ (Գյումրու «Ֆոտոն» վարժարան).

Ներկայացման ամսաթիվը՝ 26.10.2018

Գրախոսման ամսաթիվը՝ 26.10.2018

Հ.Ս. Ղազարյան

ՀՐԴԵՀԱՊԱՅԹՅՈՒՆԱՎՏԱՆԳ ՏԱՐԱԾՔՆԵՐՈՒՄ ԾԱԳԱԾ ՀՐԴԵՀՆԵՐԻ ՀՐԴԵՀԱՇԻՋՄԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐՈՒՄ ԿԻՐԱՌՎՈՂ ՌՈՐՈՏԱՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԵՐԻ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հրդեհապայթյունավրանգ միջավայրերում իրականացվող հրդեհաշիջման և դրա հետ կապված այլ անհետաձգելի աշխատանքների առանձնահատկությունների ու վրանգների ուսումնասիրության արդյունքում, հողվածում ներկայացված են այդ աշխատանքների համար նախատեսված ռոբոտատեխնիկական ժամանակակից այն համակարգերի տեսակները, որոնք հնարավոր է արդյունավետ կիրառել հրդեհապայթյունավրանգ և մարդկանց կյանքին վրանգ հանդիսացող տարածքներում ծագած հրդեհների հրդեհաշիջման աշխատանքներում՝ ապահովելով այդ աշխատանքների անվտանգությունն ու արդյունավետությունը:

Առանցքային բառեր. հրդեհապայթյունավրանգ միջավայր, հրդեհ, հրդեհաշիջում, հրդեհաշիջման աշխատանքների արդյունավետություն և անվտանգություն, ռոբոտատեխնիկական համակարգ, թրթուրավոր ռոբոտատեխնիկական համակարգ, հրդեհաշիջման նյութ:

А.С. Казарян

ЭФФЕКТИВНОСТЬ РОБОТОТЕХНИЧЕСКИХ СИСТЕМ, ПРИМЕНЯЕМЫХ В РАБОТАХ ПОЖАРОТУШЕНИЯ, ВОЗНИКШИХ НА ПОЖАРОВЗРЫВООПАСНЫХ ТЕРРИТОРИЯХ

В статье представлены современные виды тех робототехнических систем, которые возможны для эффективного применения на пожаровзрывоопасных участках, угрожающих жизни людей при проведении работ пожаротушения, с целью обеспечения их безопасности. Статья является результатом исследования особенностей и опасностей пожаровзрывоопасных и связанных с ними других неотложных мер, осуществляемых в условиях пожаротушения.

Ключевые слова: пожаровзрывоопасная среда, пожар, пожаротушение, эффективность и безопасность работ по пожаротушению, робототехническая система, вещество пожаротушения.

H.S. Ghazaryan

ROBOTICS SYSTEM EFFICIENCY USE IN FIRE EXPLOSIVE TERRITORIES DURING FIREFIGHTING OPERATIONS

The article presents the modern types of robotics that are necessary for concrete operations, studying the peculiarities and hazards of urgent firefighting operations in the fire explosive territories; they can be used effectively in fire explosive and life-threatening territories during firefighting operations ensuring safety and efficiency.

Keywords. fire explosive environment, fire, firefighting, efficiency and safety of firefighting operations, robotics system, caterpillar robotics system, firefighting material.

Ղազարյան Հարություն Հայկ Սամվելի - փ/ծ մայր, դասախոս (ՀՀ ԱԻՆ
ԾԿՊԱ), հայցորդ (ՀԱՊՀ)։

Ներկայացման ամսաթիվը՝ 03.04.2019
Գրախոսման ամսաթիվը՝ 09.04.2019

УДК 502

II. ТЕХНОЛОГИИ

Г.Ш. Алавердян

ФАКЕЛЬНЫЕ УСТАНОВКИ

В работе приводится назначение факельной установки, сущность и описание технологического процесса. Предложены приборы, контролирующие процесс обезвреживания сбросных газов. Рассмотрены основные правила пуска и остановки, а также особые требования безопасности производства.

Ключевые слова: факельная установка, технологический процесс, пуск и остановка факельной установки, безопасность производства.

Գ.Շ. Ալավերդյան

ՋԱՎԵՐԻ ԿԱՅԱՆՔՆԵՐ

Աշխատանքում բերված է ջահի կայանքի նշանակությունը, էությունը և առաջարկված տեխնոլոգիական գործընթացը: Առաջարկված են այն չափիչ սարքավորումները, որոնք հսկում են արտանետվող գազերի վնասագերծման գործընթացը: Քննարկվում են ջահի կայանքի աշխատանքի բանեցման, կանգառի հիմնական օրենքները և արտադրության անվտանգության հատուկ պահանջները:

Առանցքային բառեր. ջահի կայանք, տեխնոլոգիական գործընթաց, ջահի կայանքի բանեցում և կանգառ, արտադրության անվտանգություն:

G.Sh. Alaverdyan

TORCH STATION

The article presents the importance, essence and technological process of the torch stations. Suggested measuring devices control the neutralization process of exhaust gas.

The main rules of working and ceasing are discussed, as well as special requirements of production safety.

Key words: torch stations, technological process, working and ceasing of torch stations, production safety.

Алавердян Гарик Шагенович – доктор технических наук, профессор (ГАКУ МЧС РА).

Дата представления: 03.04.2019.

Ռ.Ս. Պետրոսյան, Ս.Հ. Բակունց, Ա.Կ. Սիրադեղյան, Ս.Հ. Ավագյան

ԱՆՏԱՌԱՅԻՆ ԹԱՂԻՔԻ ՀԶՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ ՏԱՐԲԵՐ ԲԱՐՁՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՎՐԱ ԳՏՆՎՈՂ ՀԱՃԱՐԿՈՒՏՆԵՐՈՒՄ

Ուսումնասիրության նպատակն է եղել պարզել ծովի մակարդակից տարբեր բարձրությունների վրա գտնվող հաճարկություններում անտառային թաղիքի հզորությունն ու կառուցվածքը:

Հետազոտությունները ցույց են տվել, որ թաղիքի ընդհանուր զանգվածում առավել կայուն ցուցանիշ է համարվում տերևների ֆրակցիայի պարունակությունը, իսկ առավել տատանվող՝ կեղևի ու բողբոջների թեփուկների զանգվածը: Պարզվել է, որ անտառային թաղիքի պաշարները սերտ կապված են անտառային տեսակի և լրիվության հետ: Առավելագույն քանակի թաղիք կուտակվում է բարձր լրիվության մեռած ծածկոցով և պտերային տեսակի հաճարկություններում, որտեղ այդ ցուցանիշների գրանցված մեծությունները կազմում են համապատասխանաբար 91.25 և 88.84 g/hա:

Առանցքային բառեր. հաճարկույթ, ծառույթի լրիվություն, անտառային թաղիք, թաղիքի կազմ, թաղիքի հզորություն:

Ր.Տ. Петросян, С.Г. Бакунц, А.К. Сирадегян, С.Г. Авагян

МОЩНОСТЬ И СОСТАВ ЛЕСНОЙ ПОДСТИЛКИ В БУЧИНАХ РАЗНЫХ ВЫСОТНЫХ ПОЯСОВ

Целью данной работы было выявление мощности и структуры лесной подстилки бучин в пределах разных высот.

Исследования показали, что наиболее стабильным показателем в общей массе подстилки является содержание фракции листьев, а наиболее вариабелен удельный вес коры и почечной чешуи.

Обобщая приведенные материалы, можно констатировать, что запасы лесной подстилки тесно связаны с типом бучины и полнотой древостоя. Наибольшее количество подстилки накапливается в высокополнотных мертвопокровных и папоротниковых типах бучин, где эти показатели составляют 91.25 и 88.84 г/га.

Ключевые слова: бучина, полнота древостоя, лесная подстилка, состав подстилки, мощность подстилки.

R.S. Petrosyan, S.H. Bakunts, A.K. Siradeghyan, S.H. Avagyan

POWER AND COMPOSITION OF FOREST LITTER OF BEECH FORESTS OF DIFFERENT HIGHER BELTS

The purpose of this work was to identify the thickness and structure of the forest litter at different heights.

Studies have shown, that the content of the leaf fraction is the most stable indicator in the total litter mass, and the specific weight of the tree bark and squama of buds are the most variable.

Summarizing the above materials, it can be stated that forest litter reserves are closely related to the type of beech forest and fullness of stand. The largest amount of litter accumulates in high-fullness dead-cover and fern types of beech forest, where these figures are 91.25 and 88.84 c / ha.

Key words: beech forest, forest stand, forest litter, composition of forest litter, power of litter.

Պետրոսյան Ռուբեն Սամվելի - կենս. գիտ. թեկնածու (ՀՊԱՀ).

Բակունց Սաթենիկ Հրաչիկի - գյուղ. գիտ. թեկնածու (Հ.Պետրոսյանի անվան հողագիտության, ագրոքիմիայի և մելիորացիայի գիտական կենտրոն, ՀՀ ԱԻՆ ՃԿՊԱ).

Սիրադեղյան Արուսյակ Կառլենի - անտառագետ (ՀՀ ԲՆ անտառային կոմիտե).

Ավագյան Սամվել Հրանտի- անտառագետ («Կանաչազարդ երկիր» ՀԿ).

Ներկայացման ամսաթիվը՝ 29.03.2019

Գրախոսման ամսաթիվը՝ 05.04.2019

А.Л. Товмасын

ВЛИЯНИЕ ХВОСТОХРАНИЛИЩ НА ОКРУЖАЮЩУЮ СРЕДУ

Техутский медно-молибденовый комбинат, несмотря на остановку, остается потенциальным экологически опасным объектом для окружающей среды.

Основная цель представленной работы заключается в получении натурных данных по загрязнению почвенного покрова и водных ресурсов на территории влияния комбината.

Были анализированы данные во время работы комбината и во время его остановки. Несмотря на его бездействие, загрязнение окружающей среды продолжается, в основном, из-за наличия действующего хвостохранилища, что указывает на необходимость разработки метода его изоляции.

Ключевые слова: тяжелые металлы, почва, вода, хвостохранилище, мониторинг.

Ա.Լ. Թովմասյան

ՊՈԶԱՄԲԱՐԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՎՐԱ

Չնայած Թեղուրի պղնձա-մոլիբդենային կոմբինատի աշխատանքի դադարեցմանը, այն մնում է պոտենցիալ էկոլոգիապես վնասակար օբյեկտ շրջակա միջավայրի համար:

Ներկայացված աշխատանքի հիմնական նպատակը կայանում է հողային ծածկի և ջրային ռեսուրսների աղտոտվածության բնական տվյալների ստացումը կոմբինատի ազդեցության տարածքում:

Տվյալները վերլուծվել են կոմբինատի աշխատելու ընթացքում և դրա դադարեցումից հետո: Չնայած գործարանի չաշխատելուն, շրջակա միջավայրի աղտոտումը շարունակվում է, հիմնականում պոչամբարի առկայության պատճառով, ինչը ցույց է տալիս գործող պոչամբարի մեկուսացման մեթոդի մշակման անհրաժեշտության առկայությունը:

Առանցքային բառեր. ծանր մետաղներ, հող, ջուր, պոչամբար, մոնիթորինգ:

A.L. Tovmasyan

INFLUENCE OF TAILINGS ON THE ENVIRONMENT

Teghut Copper-Molybdenum Combine/plant, despite being closed, remains a potential environmentally hazardous object for the environment.

The main objective of the presented work is to obtain nature data on soil contamination and water resources in the territory of influence of the plant.

The data were analyzed during the operation of the plant and after that. Despite the stoppage of the plant, environmental pollution continues, mainly due to the presence of a tailing, which indicates the need to develop a method of isolating the existing tailing.

Keywords: heavy metals, soil, water, tailing, monitoring.

Товмасын Артур Леонович - аспирант (НПУА).

Дата представления: 15.04.2019

Дата рецензии: 15.04.2019

Ա.Պ. Խաչատրյան

ԵՐԵՎԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՇԻՆԱԿԱՆ ՌԵՆՈՎԱՑԻԱՅԻ ԽՆԴՐԻ ԱՐԴԻԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ժամանակակից զարգացած երկրներում առկա քաղաքաշինական ռիսկերի կառավարման կարևորագույն մեթոդներից է խոշոր քաղաքների բնակֆոնդի համալիր ռենովացիան, որը, դեռևս կիրառում չի գտել ՀՀ-ում: Ռենովացիայի էությունն է ոչ թե վթարային տիպարային շենքերով կառուցապատված տարածքների վերակառուցումը և արդիականացումը, այլև հին բազմաբնակարան շենքերի քանդումը և բնակիչների վերաբնակեցումը նոր կառուցվելիք ավելի հարմարավետ ու ժամանակակից շենքեր: Սույն հոդվածում ներկայացվում են Երևանի ռենովացիայի նախադրյալները, նրա անհրաժեշտությունը, ֆինանսական աղբյուրները, ինչպես նաև՝ նշվում են առավելություններն ու թերությունները:

Առանցքային բառեր. քաղաքաշինական ռենովացիա, սեյսմիկ վրանգի գնահատում, սեյսմիկ ռիսկի նվազեցում, բնակարանաշինություն, տիպարային շենքեր, վերակառուցում, արդիականացում:

А.П. Хачатрян

АКТУАЛЬНОСТЬ ПРОБЛЕМЫ ГРАДОСТРОИТЕЛЬНОЙ РЕНОВАЦИИ ЕРЕВАНА

В современных развитых странах важнейшим методом управления градостроительными рисками является комплексная реновация жилищного фонда крупных городов, которая еще не нашла применения в Республике Армения. Сущность реновации – не реконструкция и модернизация районов, обустроенных аварийными жилыми зданиями, а снос старых многоквартирных домов и переселение их жителей в новые современные комфортабельные дома. В настоящей статье представлены предпосылки реновации Еревана, обоснована ее необходимость, указаны финансовые источники, а также перечислены преимущества и недостатки реновации.

Ключевые слова: градостроительная реновация, оценка сейсмической опасности, снижение сейсмического риска, жилищное строительство, типовые здания, реконструкция, модернизация.

A.P. Khachatryan

CONTEMPORANEITY OF THE URBAN DEVELOPMENT RENOVATION PROBLEM OF YEREVAN CITY

In modern developed countries, one of the most important existing methods of managing urban risks is the complex renovation of the residential stock of large cities, which has not found application in the Republic of Armenia yet. The essence of the renovation is not the reconstruction and modernization of areas equipped with emergency residential buildings, but the demolition of old buildings and the relocation of their residents to new modern comfortable apartments. This article presents the preconditions for the renovation of Yerevan city, justifies the need for renovation, and provides financial sources for it. The final part of the article lists the advantages and disadvantages of renovation.

Keywords: urban development renovation, seismic hazard assessment, seismic risk reduction, residential construction, typical buildings, reconstruction, modernization.

Խաչատրյան Արմեն Պողոսի – տեխ. գիտ. թեկն. (ՀՀ ԱԻՆ «Սեյսմիկ պաշտպանության տարածքային ծառայություն» ՊՈԱԿ).

Ներկայացման ամսաթիվը՝ 12.04.2019

Գրախոսման ամսաթիվը՝ 12.04.2019

Հ.Պ. Ղարիբյան, Ս.Գ. Ներսեսյան

ԿԵՆՍԱԳԱԶԸ ՈՐՊԵՍ ՏԵՂԱԿԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ՎԱՌԵԼԻՔ

Հորվածում ներկայացված է էկոլոգիապես մաքուր վառելիք կենսազազի արտադրման տեխնոլոգիան, որը շրջակա միջավայրի վրա զգալի ազդեցություն չի ունենում: Ավելին, կենսազազի հումքը ստացվում է կենսական գործունեության թափոններից: Թափոնները լցվում են կենսաառեակտորի մեջ, որտեղ տեղի է ունենում կիսամշակում, և որոշ ժամանակ անց կենսազանգվածը ենթարկվելով խմորման (բակտերիաների ազդեցության միջոցով) առաջանում է կենսազազ: Կենսազանգվածի խմորման ժամանակը կախված է հումքի քանակից և ջերմաստիճանից:

Առանցքային բառեր. արտակարգ իրավիճակ, կենսազազ, թափոն, տեխնաժին, էլեկտրա-էներգիա, համակարգ:

А.П. Карибян, С.Г. Нерсисян

БИОГАЗ КАК ГОРЮЧЕЕ СРЕДСТВО МЕСТНОГО ЗНАЧЕНИЯ

В статье представлено технология производства экологически чистого топлива биогаза, которое не оказывает существенного влияния на окружающую среду. Более того, сырье для биогаза добывается из отходов бытовой деятельности. Отходами заполняются биореакторы, в которых происходит полуобработка, а спустя некоторое время биомасса подвергается брожению (посредством воздействия бактерий), в результате которого возникает биогаз. Время брожения биогаза зависит от количества сырья и температуры.

Ключевые слова: чрезвычайная ситуация, биогаз, отход, техногенный, электроэнергия, система.

H.P. Gharibyan, S.G. Nersesyan

BIOGAS AS A LOCAL FUEL

The article presents the technology of biogas production, as an ecological clean fuel, which does not have any appreciable influence on the environment. Moreover, the raw materials of biogas are derived from the wastes of vital activity. The wastes are filled in bio-reactors, where semi-preparation process is made and after the fermentation of bio-mass we get biogas (through the influence of bacteria).

The duration of bio-mass fermentation depends on the quantity and temperature of raw materials.

Keywords: emergency situation, biogas, waste, technogenic, electricity, system.

Ղարիբյան Հայկանդուխտ Պապինի- տեխ. գիտ. թեկն., դոցենտ (ՀՀ ԱԻՆ ՃԿՊԱ).

Ներսեսյան Սեդրակ Գևորգի- տեխ. գիտ. թեկն., դոցենտ (ՀԱՊՀ).

Ներկայացման ամսաթիվը՝ 04.03.2019

Գրախոսման ամսաթիվը՝ 12.03.2019

Հ.Ա. Մելքոնյան

ԿԼԻՄԱՅԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄՆ ԱՐՑԱԽՈՒՄ

Հոդվածում ներկայացվում է Արցախի տարածքում կլիմայի փոփոխության ուսումնասիրությունների արդյունքները, որտեղ օգտագործվել են 1951-2018թթ. ջերմաստիճանի և տեղումների դիտարկումների տվյալները: Այդ տվյալների 1951-2018թթ. տարեկան շարքերով գնահատվել են հիշյալ ժամանակահատվածում դրանց փոփոխությունները, որտեղ ջերմաստիճանն աճել է 1.22°C , իսկ տեղումները նվազել՝ 7.4 %-ով:

Առանցքային բառեր. կլիմայի փոփոխություն, մթնոլորտային տեղումներ, օդի ջերմաստիճան, տվյալների վերականգնում:

Г.А. Мелконян

ОЦЕНКА ИЗМЕНЕНИЯ КЛИМАТА НА ТЕРРИТОРИИ АРЦАХА

В статье представлены результаты исследований в области изменения климата на территории Арцаха. Для исследований были использованы данные наблюдений температуры и осадков за период с 1951 по 2018 годы. Информация по этим годам была оценена по рядам годовых данных, в результате чего было выявлено, что температура возросла на 1.22°C , а количество осадков снизилось на 7.4% относительно нормы.

Ключевые слова: климат Арцаха, изменение климата, атмосферные осадки, температура воздуха, восстановление данных.

H.A. Melkonyan

CLIMATE CHANGE ASSESSMENT IN ARTSAKH

The article presents the results of climate change researches in the territory of Artsakh, in which the data reviews of temperature and precipitation for 1951-2018 were used. Based on the researches, their changes were assessed in the mentioned period and the following conclusions were mentioned: temperature has increased by 1.22°C , and the precipitation quantity decreased by 7.4%.

Key words: climate of Artsakh, climate change, atmospheric precipitation, air temperature, data re-establishment.

Մելքոնյան Համլետ Անուշավանի - ֆիզ.-մաթ. գիտ. թեկնածու (ՀՀ ԱԻՆ Հիդրոմետ ծառայություն)։

Ներկայացման ամսաթիվը՝ 05.03.2019

Գրախոսման ամսաթիվը՝ 12.03.2019

ՀՏԴ 378

III. ԳԻՏԱՄԵԹՈՂԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ

Ս.Ն. Նազարեթյան

**ՄԻՆՉԵՎ 50000 ԲՆԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒՆԵՑՈՂ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԲՆԱԿԱՎԱՅՐԵՐԻ ՏԱՐԱԾՔՆԵՐԻ ՍԵՅՍՄԻԿ ՌԻՍԿԻ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ՄԵԹՈՂԻԿԱՆ**

Բնակավայրի տարածքի սեյսմիկ ռիսկի գնահատումը բավականին բարդ խնդիր է, քանի որ ռիսկը կախված է բազմաթիվ գործոններից՝ շենքերի սեյսմիկ խոցելիությունից մինչև աղետին արձագանքելով ու այն կառավարելով: Հոդվածում համառոտ շարադրվում է ՀՀ բնակավայրերի տարածքների սեյսմիկ, ինժեներակառուցական, կառուցապատման, դեմոգրաֆիայի և այլ առանձնահատկությունների հաշվառումով հեղինակի կողմից մշակված մեթոդիկան, որը հենվում է միջազգային փորձի, և հատկապես, Սպիտակի 1988թ. երկրաշարժի հետևանքների ու դրանց պատճառների վերլուծության արդյունքների վրա: Մեծ տեղ է հատկացվում շենքերի, բնակչության ու կենսաապահովման գծերի սեյսմիկ խոցելիության գնահատմանը, քանի որ դրանք ռիսկի կարևոր բաղադրիչներն են և առկա են դժվարություններ դրանց գնահատման գործում:

Առանցքային բառեր. երկրաշարժ, սեյսմիկ վրանգ, սեյսմիկ ռիսկ, խոցելիություն, կորուստներ, գնահատում:

С.Н. Назаретян

**МЕТОДИКА ОЦЕНКИ СЕЙСМИЧЕСКОГО РИСКА ТЕРРИТОРИИ НАСЕЛЕННЫХ
ПУНКТОВ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ С НАСЕЛЕНИЕМ ДО 50000 ЧЕЛОВЕК**

В статье излагаются основные элементы разработанной С. Назаретяном методики оценки сейсмического риска территории городов Армении. Методика основывается на международном опыте и на статистических данных о последствиях Спитакского землетрясения 1988 года, и особенно, на результатах анализа причин этих последствий. Большое внимание уделяется оценке сейсмической уязвимости зданий, населения и линий жизнеобеспечения, поскольку они в Республике Армения имеют свои особенности. Имеется много трудностей в их оценке, так как они зависят от многих факторов, которые не определены. Например, оценка сейсмической уязвимости зданий с низким качеством строительства обычными расчетами неэффективна. Наиболее надежный подход – использование статистических данных о повреждениях разных типов зданий в результате землетрясений. То же самое относится к внутренним и внешним линиям жизнеобеспечения.

Ключевые слова: землетрясение, сейсмическая опасность, сейсмический риск, уязвимость, потери, оценка.

S.N. Nazaretyan

SEISMIC RISK ASSESSMENT METHODOLOGY OF SETTLEMENT AREAS OF THE REPUBLIC OF ARMENIA OVER 50000 POPULATION

The seismic risk assessment of settlement areas is a very complex issue, as risk depends on different factors; seismic vulnerability of buildings, response and management of disasters.

The article briefly summarizes the methodology of seismic, engineering-geological, building, demography calculations, made by the author, of settlement areas of Armenia and based on the international experience, especially, on Spitak earthquake analysis results of losses data and their causes in 1988.

Attention is paid to seismic vulnerability assessment of constructions, human losses and vital activities, as they are the important risk components and there are some difficulties in their assessment process.

Keywords: earthquake, seismic hazard, seismic risk, vulnerability, losses, assessment.

Նազարեթյան Սերգեյ Նորայրի – երկրաբ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր (ՀՀ ԱԻՆ
ՍՊՏԾ ՊՈԱԿ).

Ներկայացման ամսաթիվը՝ 01.04.2019

Հ.Շ. Մաթևոսյան, Գ.Հ. Խաչատրյան

ՇՏԱԲԱՅԻՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՄԱՆ ԵՎ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԻՐԱՎԻՃԱԿԱՅԻՆ ԽԱՂԵՐ

Հոդվածում դիտարկված նյութերը նախատեսված են արտակարգ իրավիճակներում բնակչության պաշտպանության և քաղաքացիական պաշտպանության ոլորտում բակալավրի կրթական ծրագրով ուսանողների հետ քաղաքացիական պաշտպանության շտաբային ուսումնավարժության կազմակերպման խաղեր անցկացնելու համար: Հոդվածում ներկայացված են նաև այն օժանդակ նյութերը, որոնք կօգնեն ուսանողներին խաղի նպատակներն իրագործելու համար:

Առանցքային բառեր. շտաբային ուսումնավարժություն, ղեկավարման շտաբ, քաղաքացիական պաշտպանություն, կառավարող օրգան, բնակչության տարահանում, պատրասարում, ելակետային իրավիճակ:

Г.Ш. Матевосян, Г.Г. Хачатрян

СИТУАЦИОННЫЕ ИГРЫ ПО ОРГАНИЗАЦИИ И УПРАВЛЕНИЮ ШТАБНЫМИ УЧЕНИЯМИ

Рассмотренные в статье материалы предусмотрены для проведения игр с целью организации штабных учений по гражданской обороне со студентами по учебной программе бакалавриата в областях защиты населения в чрезвычайных ситуациях и гражданской обороны. В статье представлены также те вспомогательные материалы, которые могут помочь студентам для реализации целей игры.

Ключевые слова: штабное учение, штаб управления, гражданская оборона, руководящий орган, эвакуация населения, укрывание, исходная ситуация.

H.Sh. Matevosyan, G.H. Khachatryan

ORGANIZING AND MANAGING TABLE-TOP SIMULATION EXERCISES

The materials in the article are formulated in order to organize and conduct table-top simulation exercises on civil protection for bachelor degree program students in the spheres of civil protection and civil defense during emergency situations. The article also provides subsidiary materials that will help students to understand, enhance their capacity and achieve the goals of exercises.

Keywords: table-top training, management headquarters, civil protection, managing body, population evacuation, sheltering, initial situation.

Մաթևոսյան Համլետ Շմավոնի - փ/ծ գեներալ-մայոր, ռեկտոր (ՀՀ ԱԻՆ ՃԿՊԱ).
Խաչատրյան Գայանե Համլետի - տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ (ՀՀ
ԿԲ, ՀՀ ԱԻՆ ՃԿՊԱ).

Ներկայացման ամսաթիվը՝ 27.03.2019
Գրախոսման ամսաթիվը՝ 03.04.2019

Վ.Ա. Բրուտյան

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԻՐԱՎԻՃԱԿՆԵՐԻ
ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՃԳՆԱԺԱՄԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ
ԱԿԱԴԵՄԻԱՅՈՒՄ ԱՊԱԳԱ ՓՐԿԱՐԱՐԻ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՊԱՐՏՔԻ
ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ ՈՐՊԵՍ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐ**

Ինչպես ամբողջ աշխարհում, այնպես էլ մեր երկրում տեղի ունեցող տարերային աղետները, վթարներն ու այլ արտակարգ իրավիճակները ենթադրում են փրկարարական և մարդասիրական լայնամասշտաբ գործողություններ: Դա անխուսափելիորեն պահանջում է ՀՀ ԱԻՆ աշխատակիցների մոտ այնպիսի կարևորագույն հոգևոր արժեքների առկայություն, ինչպիսին է անմնացորդ ծառայությունը հայրենիքին և հավատարմությունը մասնագիտական պարտքին, որը ձևավորվում է օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ բազմաթիվ գործոնների ազդեցության ներքո՝ դրսևորվելով այնպիսի բարոյական հատկանիշների մեջ, ինչպիսին է մարդասիրությունը, անձնվիրությունը, սխրանքի պատրաստակամությունը՝ հանուն վրանգի մեջ հայտնված մարդկանց փրկության:

Հոգևածում քննարկվում են մասնավորապես ՀՀ ԱԻՆ ճգնաժամային կառավարման պետական ակադեմիայում մասնագիտական պարտքի հիմնախնդրի պարզաճ լուծման մի քանի հարցեր:

Առանցքային բաներ. մասնագիտական պարտք, մանկավարժական բաղադրիչ, փրկարարական ծառայություն, բազմասուբյեկտ կառավարում, նորարարական տեխնոլոգիաներ, կրթական միջավայր:

В.А. Брутян

**ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ДОЛГА БУДУЩЕГО СПАСАТЕЛЯ КАК
ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ВОПРОС В ГОСУДАРСТВЕННОЙ АКАДЕМИИ КРИЗИСНОГО
УПРАВЛЕНИЯ МИНИСТЕРСТВА ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЙ РЕСПУБЛИКИ
АРМЕНИЯ**

Стихийные бедствия, аварии и другие чрезвычайные ситуации, происходящие как во всем мире, так и в нашей стране, предполагают полномасштабные гуманитарные и спасательные операции. Что неизбежно требует у сотрудников МЧС РА, наличие таких важнейших духовных ценностей, как: беззаветное служение Отечеству и верность своему профессиональному долгу, формирующихся под воздействием многочисленных объективных и субъективных факторов, проявляясь в таких нравственных качествах, как гуманизм, самоотдача, готовность к подвигу во имя спасения людей, оказавшихся в опасности.

В статье, в частности, затрагиваются некоторые вопросы правильного решения проблем профессионального долга в Государственной академии кризисного управления Министерства по чрезвычайным ситуациям Республики Армения.

Ключевые слова: профессиональный долг, педагогический компонент, спасательная служба, полисубъектное управление, инновационные технологии, образовательная атмосфера.

V.A. Brutyan

**THE FORMATION OF A FUTURE RESCUER'S PROFESSIONAL DUTY AS A
PEDAGOGICAL ISSUE IN CRISIS MANAGEMENT STATE ACADEMY OF THE MINISTRY
OF EMERGENCY SITUATIONS OF THE REPUBLIC OF ARMENIA**

As in the world, in our country as well, rescue and humanitarian wide-ranging operations should be managed in case of disasters, accidents and other emergency situations. The employees of the Ministry of Emergency Situations of the RA should inevitably have the following spiritual values: entirely preparedness to serve their homeland and great devotion to their professional duty. Professional duty, as one of the most essential qualities and spiritual values of the employees of the Ministry of Emergency Situations of the RA, is formed under the influence of objective and subjective factors, being demonstrated in such moral qualities, like humanism, devotion and readiness to risk their life for rescuing the people who are in danger.

The article discusses some issues that refer to the proper solution of the problem of professional duty in Crisis Management State Academy of the Ministry of Emergency Situations of the RA.

Keywords: professional duty, pedagogical component, rescue service, multidimensional management, innovative technologies, educational atmosphere.

Բրուտյան Վաչիկ Արամայիսի – մանկ.գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր (ՀՀ ԱԻՆ ՃԿՊԱ).

Ներկայացման ամսաթիվը՝ 19.03.2019

В.Г. Крбемян

СТИХИЙНЫЕ БЕДСТВИЯ В “ИСТОРИИ АРМЕНИИ” КИРАКОСА ГАНДЗАКЕЦИ

В статье представлен полный обзор чрезвычайных ситуаций природного происхождения описанных в “Истории Армении” Киракоса Гандзакеци. Описанные события сопоставлены с данными других источников. Впервые определена точная дата Гандзакского землетрясения 1139 г. и последующих за ним афтершоков. Часть источников впервые переведена на русский язык.

Ключевые слова: чрезвычайная ситуация, опасное природное явление, землетрясение, затмение, голод, саранча, монастырь.

Վ.Գ. Կրբեկյան

ՏԱՐԵՐԱՅԻՆ ԱՂԵՏՆԵՐԸ ԿԻՐԱԿՈՍ ԳԱՆԶԱԿԵՑՈՒ «ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ»

Հոդվածում ներկայացված է Կիրակոս Գանձակեցու «Հայոց պատմությունում» տեղ գտած բնածին ծագման արտակարգ իրավիճակների ամբողջական վերլուծությունը: Ներկայացված իրադարձությունները համադրված են այլ աղբյուրների տվյալների հետ: Առաջին անգամ տրվում է 1139թ. Գանձակի երկրաշարժի և նրան հաջորդած երցնցումների ճշգրիտ ժամանակացույցը: Աղբյուրների մի մասն առաջին անգամ թարգմանված է ռուսերեն լեզվով:

Առանցքային բառեր: արտակարգ իրավիճակ, բնության վրանգավոր երևույթներ, երկրաշարժ, խավարում, սով, մորեխ, վանք:

V.G. Krbekyan

NATURAL DISASTERS IN THE “HISTORY OF ARMENIA” BY KIRAKOS GANDZAKETSI

The article presents the complete analysis of natural disasters in the “History of Armenia” written by Kirakos Gandzaketsi. The described facts are presented in comparison with data from other sources. For the first time the exact schedule of earthquake and its aftershocks in Gandzak (1139) was presented. As well as some of the sources were translated into Russian for the first time.

Keywords: emergency situation, natural disaster, earthquake, eclipse, famine, locust, monastery.

Крбемян Ваагн Геворкович – кандидат исторических наук, преподаватель (ГАКУ МЧС РА).

Дата представления: 5.03.2019

Дата рецензии: 12.03.2019

Հ.Ա. Մելքոնյան, Ե.Ս. Խալաթյան, Ա.Մ. Գևորգյան, Զ.Ս. Պետրոսյան, Ս.Հ. Գիժլարյան, Հ.Վ. Ասցատրյան, Վ.Գ. Սահակյան, Ա.Ա. Միրզոյան

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏԱՐԱԾՔՈՒՄ ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ԷՔՍՏՐԵՄՈՒՄՆԵՐԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆԸ

Աշխատանքում քննարկվում է կլիմայի փոփոխությունը Հայաստանում և դրա հետ կապակցված կլիմայական դասիչների փոփոխությունը, որոնք մեծ կիրառություն ունեն անվտանգության տարրեր ոլորտներում: Հաշվարկներն իրականացվել են 45 օդերևութաբանական կայանների տվյալներով, օգտագործելով Rclimdex փաթեթը: Ստացված արդյունքները վերլուծվել են ըստ ՀՀ տարածքի տարրեր մակարդակների:

Առանցքային բառեր. կլիմայի փոփոխություն, կլիմայական էքստրեմում, օդի ջերմաստիճան, մթնոլորտային տեղումներ, ջերմային ալիք, երաշտ:

Г.А. Мелконян, Е.С. Халатян, А.М. Геворгян, З.С. Петросян, С.Г. Гижларян,
Г.В. Астсатрян, В.Г. Саакян, А.А. Мирзоян

ОЦЕНКА КЛИМАТИЧЕСКИХ ЭКСТРЕМУМОВ НА ТЕРРИТОРИИ АРМЕНИИ

В данном исследовании представлены тенденции изменения климата на территории Армении, а также связанная с ними переменность климатических индексов, которая имеет большое применение в различных областях экономики. Расчеты индексов проводились по данным 47-ми метеорологических станций, используя программу Rclimdex. Полученные данные были проанализированы относительно разных уровней по всей территории Армении.

Ключевые слова: изменение климата, климатический экстремум, температура воздуха, атмосферные осадки, тепловые волны, засуха.

H.A. Melkonyan, Y.S. Khalatyan, A.M. Gevorgyan, Z.S. Petrosyan,
S.H. Gizhlaryan, H.V. Astsatryan, V.G. Sahakyan, A.A. Mirzoyan

CLIMATE EXTREME ASSESSMENT IN THE TERRITORY OF ARMENIA

The Article discusses climate change in the territory of Armenia, as well as indices variability, that have an enhanced use in different sectors of economy. The indices calculations were based on the data provided by 47 stations, using Rclimdex software. The received data was analysed according to the various heights of the territory of Armenia.

Keywords: climate change, climate extreme, air temperature, atmospheric precipitation, heat wave, drought.

- Մելքոնյան Համլետ Անուշավանի** - ֆիզ.-մաթ. գիտ. թեկնածու (ՀՀ ԱԻՆ հիդրոմետ ծառայություն).
- Խալաթյան Ելենա Սերգեյի** - աշխարհագրագետ (ՀՀ ԱԻՆ հիդրոմետ ծառայություն).
- Գևորգյան Արթուր Միհրանի** - աշխ. գիտ. թեկնածու (ՀՀ ԱԻՆ հիդրոմետ ծառայություն).
- Պետրոսյան Զարմանդուխտ Սարիբեկի** - ֆիզիկ (ՀՀ ԱԻՆ հիդրոմետ ծառայություն).
- Գիժլարյան Սիրարփի Հայկի** - աշխարհագրագետ (ՀՀ ԱԻՆ հիդրոմետ ծառայություն).
- Ասցատրյան Հրաչյա Վուրդյայի** - ֆիզ.-մաթ. գիտ. թեկնածու (ԳԱԱ ինֆորմատիկայի և ավտոմատացման պրոբլեմների ինստիտուտ).
- Սահակյան Վլադիմիր Գրիգորիի** - ֆիզ.- մաթ. գիտ. թեկնածու (ԳԱԱ ինֆորմատիկայի և ավտոմատացման պրոբլեմների ինստիտուտ).
- Միրզոյան Արտաշես Աշոտի** - մաթեմատիկ (ԳԱԱ ինֆորմատիկայի և ավտոմատացման պրոբլեմների ինստիտուտ).

Ներկայացման ամսաթիվը՝ 26.03.2019

Գրախոսման ամսաթիվը՝ 04.04.2019

Ա.Զ. Գասպարյան, Ա.Ա. Խաչատրյան

**ՀԱՄԱՃԱՐԱԿՆԵՐԻ, ՔԻՄԻԱԿԱՆ ԵՎ ՃԱՌԱԳԱՅԹԱՅԻՆ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐՈՎ
ՊԱՅՄԱՆԱՎՈՐՎԱԾ ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԻՐԱՎԻՃԱԿՆԵՐՈՒՄ ԲԺՇԿԱՀԻԳԻԵՆԻԿ
ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐԻ ՔԱՐՈՋՉՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԵՐԸ ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՏԵՍԱՆԿՅՈՒՆԻՑ**

Բնակչության առողջությունը բարենպաստ հասարակական զարգացման գրավականն է, պետության կայունության կարևոր գործոն և պայմանավորված է նաև պետության սոցիալական քաղաքականության արդյունավետությամբ: Բնակչության բոլոր խմբերի բժշկահիգիենիկ գիտելիքները և առողջ ապրելակերպի, առողջության ամրապնդման և հիվանդությունների կանխարգելման վերաբերյալ իրազեկությունն իրականացվում է բնակչության հիգիենիկ մշակույթի բարձրացմամբ, հիվանդությունների կանխարգելմանը և առողջության ամրապնդմանը նպաստակա ուղղված բժշկահիգիենիկ գիտելիքների տարածմամբ, հիգիենիկ ուսուցմամբ:

Առանցքային բառեր. արտակարգ իրավիճակ, համաճարակ, բնակչության առողջություն, կենսաբանական անվտանգություն, քարոզչություն, բժշկահիգիենիկ գիտելիք, կանխարգելում:

А.З. Гаспарян, А.А. Хачатрян

**ВОПРОСЫ ПРОПОГАНДЫ МЕДИКОГИГИЕНИЧЕСКИХ ЗНАНИЙ ПРИ
ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЯХ, ОБУСЛОВЛЕННЫХ ЭПИДЕМИЯМИ, ХИМИЧЕСКИМИ
И РАДИАЦИОННЫМИ ФАКТОРАМИ В АСПЕКТЕ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ**

Здоровье населения является залогом благоприятного социального развития, важным фактором стабильности государства, и обусловлено также эффективностью социальной политики государства. Медико-гигиенические знания всех групп населения, их осведомленность о здоровом образе жизни, укреплении здоровья и профилактике заболеваний реализуются путем пропаганды гигиенической культуры населения, распространения медико-гигиенических знаний, направленных на укрепление здоровья и гигиеническую подготовку.

Ключевые слова: чрезвычайная ситуация, эпидемия, здоровье населения, биологическая безопасность, пропаганда, медикогигиеническое знание, предотвращение.

A.Z. Gasparyan, A.A. Khachatryan

**ADVOCATING ISSUES OF MEDICAL AND HYGENIC KNOWLEDGE IN EMERGENCY
SITUATIONS CAUSED BY EPIDEMIC, CHEMICAL AND RADIATION FACTORS IN THE
ASPECT OF CIVIL PROTECTION**

The health of the population is the guarantee of favorable social development, the important factor of the stability of the state and is also conditioned by the efficiency of the state's social policy. The medical and hygienic knowledge of all groups of population and awareness of healthy lifestyles, health promotion and disease prevention are implemented through the promotion of hygienic culture of population, dissemination of medical and hygienic knowledge aimed at health promotion and hygienic training.

Keywords: emergency situation, epidemic, population health, biological safety, advocating, medical and hygienic knowledge, prevention.

Գասպարյան Արայիկ Զավենի - դասախոս, ԷԿԱՄ գիտությունների ակադեմիայի
թղթակից անդամ, փ/ծ պ. փոխգնդապետ (ՀՀ
ԱԻՆ ՃԿՊԱ).

Խաչատրյան Աշխեն Ալբերտի - բժշկ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ, բ/ծ
փոխգնդապետ (ԵՊԲՀ).

Ներկայացման ամսաթիվը՝ 02.04.2019

Գրախոսման ամսաթիվը՝ 22.04.2019

Ռ.Գ. Ղարիբյան

ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ԴԻՏՈՒՄԸ ՀՐՇԵՋ - ՓՐԿԱՐԱՐԱԿԱՆ ԶՈՎԱՏՈՒՄ

Հոդվածում հեղինակը ներկայացնում է գիտահետազոտման դիտման մեթոդի կիրառությունը հրշեջ-փրկարարների հոգեբանական առանձնահատկություններն հետազոտելու նպատակով: Միաժամանակ, դիտարկվում են դիտման մեթոդի կիրառության պայմանները, հրշեջ-փրկարարական ջոկատում հոգեբանական դիտման մեթոդի գործածության տեսակները:

Առանցքային բառեր. հրշեջ - փրկարարական ջոկատ, փրկարարի վարք, հոգեբանական դիտում, արդյունք, վարքի փոփոխություն, դիտման մեթոդ, գնահատում:

Р.Г. Гарибян

ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ НАБЛЮДЕНИЕ В ПОЖАРНО-СПАСАТЕЛЬНОМ ОТРЯДЕ

В статье автор представляет применение научно-исследовательского метода наблюдения с целью изучения психологических особенностей пожарных спасателей. Одновременно рассматриваются условия применения метода наблюдения и виды использования метода психологического наблюдения в пожарно-спасательном отряде.

Ключевые слова: пожарно-спасательный отряд, поведение спасателя, психологическое наблюдение, результат, изменение поведения, метод наблюдения, оценка.

R.G. Gharibyan

PSYCHOLOGICAL OBSERVATION IN A FIRE-FIGHTING SQUAD

The author in this article presents the use of scientific and research observation method in order to study the psychological peculiarities of fire-rescuers. At the same time the conditions and psychological observation method types of use in a fire-fighting squad are observed.

Keywords: fire-rescuers squad, a rescuer's mode of life, psychological observation, result, behavior change, observation method, assessment.

Ղարիբյան Ռուզաննա Գուրգենի – դասախոս (ՃԿՊԱ), Էկոլոգիայի և կենսագործունեության անվտանգության գիտությունների միջազգային ակադեմիայի մագիստրանտ - անդամ, հայցորդ (ԵՊԼՀ)։

Ներկայացման ամսաթիվը՝ 26.03.2019

Գրախոսման ամսաթիվը՝ 03.04.2019

Ս.Բ. Հովհաննիսյան, Հ.Գ. Հարությունյան

ԱՌԵՎՏՐԻ ԵՎ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԺԱՄԱՆՑԻ ԿԵՆՏՐՈՆՆԵՐՈՒՄ ՀՐԴԵՀԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՄԻ ՔԱՆԻ ՀԱՐՑԵՐ

Հոդվածում ներկայացված են առևտրի և մանկական ժամանցի կենտրոններում անվտանգության ապահովման հարցեր: Անվտանգության մշակույթի բնագավառում որոշիչ է մարդու պատրաստվածությունը, գիտելիքների և կարողությունների մակարդակը, դաստիարակությունը, մասնագիտական բարոյականությունը, որոնք որպես սոցիալական ֆենոմեն հայտնվում են այն մասնագիտական գործունեության ոլորտում, որի հետևանքները կարող են էականորեն ազդել մարդկանց անվտանգության վրա:

Առանցքային բառեր. անվտանգություն, անվտանգության մշակույթ, առևտրի կենտրոն, հրդեհ:

С.Б. Оганесян, А.Г. Арутюнян

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПОЖАРНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В ТОРГОВЫХ И ДЕТСКИХ РАЗВЛЕКАТЕЛЬНЫХ ЦЕНТРАХ

В статье представлены вопросы обеспечения пожарной безопасности в торговых и детских развлекательных центрах.

В сфере культуры безопасности решающим является готовность человека, уровень его знаний и способностей, воспитание, профессиональная этика, которые как социальный феномен проявляются в той сфере профессиональной деятельности, последствия которой могут оказать существенное влияние на безопасность людей.

Ключевые слова: безопасность, культура безопасности, торговые центры, пожары.

S.B. Hovhannisyan, A.G. Harutyunyan

ENSURING FIRE SAFETY IN SHOPPING MALLS AND CHILDREN'S ENTERTAINMENT CENTERS

The article presents the safety issues in shopping malls and children's entertainment centers.

A person's preparedness, level of knowledge and abilities, upbringing and professional ethics are decisive factors in the field of safety culture, that appear in the field of professional activity, as a social phenomenon, and consequences can have a significant impact on people's safety.

Keywords: security, safety culture, shopping centers, fires.

Հովհաննիսյան Սիրուշ Բադիկի - դասախոս (ՀՀ ԱԻՆ ՃԿՊԱ).

Հարությունյան Հասմիկ Գառնիկի - դասախոս (ՀՀ ԱԻՆ ՃԿՊԱ).

Ներկայացման ամսաթիվը՝ 03.04.2019

Գրախոսման ամսաթիվը՝ 11.04.2019

Թ.Ա. Դիլբարյան

ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՀԱՐՑԵՐԸ

Եկեղեցիները պարբերաբար ենթարկվում են տարբեր բնույթի վրանգավոր երևույթների ազդեցության: Ժամանակակից ազգամիջյան և միջէթնիկ հակամարտությունների ժամանակ եկեղեցին դառնում է ահաբեկչական հարձակման օբյեկտ: Եկեղեցին, հատկապես, խոցելի է հրդեհների նկատմամբ, ելնելով շինության կառուցվածքի առանձնահատկությունից, հրդեհային բեռնվածությունից, ինտերիերում օգտագործված բազմաթիվ դյուրավառ նյութերի և առարկաների, բաց կրակի առկայությունից: Եկեղեցու անվտանգության ապահովումն արտակարգ իրավիճակներում և ռազմական հակամարտությունների ժամանակ անհրաժեշտ է սկսել եկեղեցու ծառայողների պատրաստումից և ուսուցումից:

Առանցքային բառեր. եկեղեցի, մարդկային կուրակումներով օբյեկտ, անվտանգություն, հրդեհային անվտանգություն, ահաբեկչական հարձակում, տարահանում:

Т.А. Дилбарян

ВОПРОСЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ ЦЕРКВИ

Церковь периодически подвергается воздействию опасных явлений разного характера. Во время межнациональных и межэтнических конфликтов церковь может стать объектом террористических актов. Проблема обеспечения пожарной безопасности церквей остается актуальной, исходя из сложной планировки зданий, присутствием большого скопления верующих, значительной пожарной нагрузкой и наличием открытого огня от свечей. Обеспечение безопасности культовых объектов в чрезвычайных ситуациях мирного и военного характера необходимо начинать с подготовки и обучения служителей церкви.

Ключевые слова: церковь, объекты с массовым скоплением людей, безопасность, пожарная безопасность, террористическое нападение, эвакуация.

T.A. Dilbaryan

SAFETY ISSUES OF CHURCHES

Periodically different dangerous national disasters have influence on churches. During today's interracial and ethnic confrontations churches become terrorist attack object.

Churches are, especially, vulnerable to fire because of structure peculiarities of the structure, flammable materials and items used in the interior and candles.

In order to have church safety during emergency situations and military conflicts, it is necessary to organize educational training courses for clergymen.

Keywords: church, crowded building, safety, terrorist attack, evacuation.

Թերեզա Արշակի Դիլբարյան – դասախոս (ՀՀ ԱԻՆ ՃԿՊԱ).

Ներկայացման ամսաթիվը՝ 23.04.2019

Գրախոսման ամսաթիվը՝ 29.04.2019

Ջ.Գ. Հարթենյան

ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԻ ԴԱՍԱԿԱՐԳՄԱՆ ԿԱՐԵՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հոդվածում պատմական ակնարկի տեսքով ներկայացված են ավանդական ուսուցման սկզբունքները, ինչպես նաև Վ.Վ. Դավիդովի ու Վ.Կ. Դյաչենկոյի ուսուցման սկզբունքները: Վերջաբանում նշվում է ուսուցման սկզբունքների դասակարգման կարևորության մասին:

Առանցքային բառեր. ուսուցման սկզբունք, զննականություն, բնահամապատասխանության սկզբունք, մշակութահամապատասխանության սկզբունք, կոլեկտիվ ուսուցում, զարգացնող ուսուցում:

Дж.Г. Артеян

ВАЖНОСТЬ КЛАССИФИКАЦИИ ПРИНЦИПОВ ОБУЧЕНИЯ

В статье представлены традиционные принципы преподавания в виде исторического обзора. Затем представлены принципы обучения по В.В. Давыдова и В.К. Дяченка. В выводе указывается важность классификации принципов обучения.

Ключевые слова: принципы обучения, наглядность, принцип природосообразности, принцип культуросообразности, коллективное обучение, развивающее обучение.

J.G. Hartenyan

IMPORTANCE OF CLASSIFICATION OF PRINCIPLES OF TRAINING

The article presents the traditional principles of teaching in the form of a historical review. Then questions are presented on the principles of teaching by V.V. Davydov and V.K. Dyachenko. The conclusion indicates the importance of classifying the principles of learning.

Keywords: the concept of education, indulgence, the principle of naturalness, the principle of cultural appropriateness, collective training, development of training.

Հարթենյան Զուլիետա Գագիկի - մանկավարժ, ֆիզիկոս, հոգեբան (ՀՀ ԳԱԱ ՖԿՊԻ, ՀՊՄՀ).

Ներկայացման ամսաթիվը՝ 03.05.2019

Գրախոսման ամսաթիվը՝ 03.05.2019

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն

I. ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ ԵՎ ՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Մաթևոսյան Հ.Շ.

ՎՏԱՆԳԻ ԷՌԻԹՅՈՒՆԸ..... 5

Խոնդկարյան Վ.Ս.

ՀԻԴՐՈՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔՆԵՐԻ ՓԼՈՒՋՄԱՆ ՌԻՍԿԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄԸ.
ԽՆԴԻՐՆԵՐ, ՄՈՏԵՑՈՒՄՆԵՐ, ՓՈՐՁ ԵՎ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐ..... 13

Բազիլյան Վ.Ա.

ՄԱԿ-Ի ՀԱԿԱԱՀԱՐԵԿՉԱԿԱՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԶԱՆԳՎԱԾԱՅԻՆ
ՈՉՆՉԱՑՄԱՆ ԶԵՆՔԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ՀԵՏԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԵՎ ԿԵՆՍԱԲԱՆԱԿԱՆ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔՆԵՐԸ..... 20

Պեդրոսյան Հ.Հ.

ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ
ՈՐԱԿԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՄՈՏԵՑՈՒՄ..... 27

Սարաֆյան Կ.Մ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏԱՐԱԾՔԻ ԱՐԴԻ ՎԻՃԱԿԸ ԿԱՊՎԱԾ ՀԱՆՔԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ
ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԵՏ ԵՎ ՏԱՐԱԾՔՆԵՐԻ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ..... 37

Պողոսյան Ս.Գ.

ԶԱՆԳՎԱԾԱՅԻՆ ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ԷՌԻԹՅԱՆ ԸՄԲՈՆՄԱՆ
ՏԵՍԱԿԱՆ ԱՍՊԵԿՏՆԵՐԸ 44

Ղազարյան Հ.Ս.

ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԵՎ ՏԵՂԱՇԱՐԺՄԱՆ ՏԱՐՔԵՐ ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՎ
ՌՈԲՈՏԱՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԵՐԻ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՓԼԱՏԱԿՆԵՐՈՒՄ ԻՐԱԿԱՆԱՑՎՈՂ ՈՐՈՆՈՂԱՓՐԿԱՐԱՐԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐՈՒՄ..... 51

Խաչատրյան Թ.Ա., Ածիկյան Գ.Ժ.

ՍՊԱՌՈՂԱԿԱՆ ԹԱՓՈՆՆԵՐԻ ՏԱՐԱՆՋԱՏՄԱՆ ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ
ՈՒ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔՆԵՐԸ ԳՅՈՒՄՐԻ ՀԱՄԱՅՆՔՈՒՄ..... 60

Ղազարյան Հ.Ս.

ՀՐԴԵՀԱՊԱՅԹՅՈՒՆԱՎՏԱՆԳ ՏԱՐԱԾՔՆԵՐՈՒՄ ԾԱԳԱԾ ՀՐԴԵՀՆԵՐԻ
ՀՐԴԵՀԱՇԻՋՄԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐՈՒՄ ԿԻՐԱՌՎՈՂ ՌՈԲՈՏԱՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԿԱՐԳԵՐԻ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ..... 65

II. ՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱՆԵՐ

Ալավերդյան Գ.Շ.

ՋԱՀԵՐԻ ԿԱՅԱՆՔՆԵՐ..... 74

Պեդրոսյան Ռ.Ս., Բակունց Ս.Հ., Սիրադեղյան Ա.Կ., Ավագյան Ս.Հ.

ԱՆՏԱՌԱՅԻՆ ԹԱԴԻՔԻ ՀՁՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ
ՏԱՐՔԵՐ ԲԱՐՁՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՎՐԱ ԳՏՆՎՈՂ ՀԱՃԱՐԿՈՒՏՆԵՐՈՒՄ 81

Թովմասյան Ա.Լ. 87

ՊՈԶԱՄԲԱՐԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՎՐԱ.....	
<i>Խաչատրյան Ա.Պ.</i>	
ԵՐԵՎԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՇԻՆԱԿԱՆ ՌԵՆՈՎԱՑԻԱՅԻ ԽՆԴՐԻ ԱՐԴԻԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ.....	91
<i>Ղարիբյան Հ.Պ., Ներսեսյան Ս.Գ.</i>	
ԿԵՆՍԱԳԱԶԸ ՈՐՊԵՍ ՏԵՂԱԿԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ՎԱՌԵԼԻՔ.....	97
<i>Մելքոնյան Հ.Ա.</i>	
ԿԼԻՄԱՅԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄՆ ԱՐՑԱԽՈՒՄ.....	103

III. ԳԻՏԱՄԵԹՈԴԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ

<i>Նազարեթյան Ս.Ն.</i>	
ՄԻՆԶԵՎ 50000 ԲՆԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒՆԵՑՈՂ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԲՆԱԿԱՎԱՅՐԵՐԻ ՏԱՐԱԾՔՆԵՐԻ ՍԵՅՍՄԻԿ ՌԻՍԿԻ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ՄԵԹՈԴԻԿԱՆ.....	110
<i>Մաթևոսյան Հ.Շ., Խաչատրյան Գ.Հ.</i>	
ՇՏԱՔԱՅԻՆ ՌԻՍՈՒՄՆԱՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՄԱՆ ԵՎ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԻՐԱՎԻՃԱԿԱՅԻՆ ԽԱՂԵՐ.....	123
<i>Բրուսյան Վ.Ա.</i>	
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԻՐԱՎԻՃԱԿՆԵՐԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՃԳՆԱԺԱՄԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅՈՒՄ ԱՊԱԳԱ ՓՐԿԱՐԱՐԻ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՊԱՐՏՔԻ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ ՈՐՊԵՍ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐ.....	130
<i>Կրքեկյան Վ.Գ.</i>	
ՏԱՐԵՐԱՅԻՆ ԱՂԵՏՆԵՐԸ ԿԻՐԱԿՈՍ ԳԱՆՁԱԿԵՑՈՒ «ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ».....	137
<i>Մելքոնյան Հ.Ա., Խալաթյան Ե.Ս., Գևորգյան Ա.Մ., Պետրոսյան Զ.Ս., Գիժլարյան Ս.Հ., Ասցադրյան Հ.Վ., Սահակյան Վ.Գ., Միրզոյան Ա.Ա.</i>	
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏԱՐԱԾՔՈՒՄ ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ԷՔՍՏՐԵՄՈՒՄՆԵՐԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆԸ.....	147
<i>Գասպարյան Ա.Զ., Խաչատրյան Ա.Ա.</i>	
ՀԱՄԱՃԱՐԱԿՆԵՐԻ, ՔԻՄԻԱԿԱՆ ԵՎ ՃԱՌԱԳԱՅԹԱՅԻՆ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐՈՎ ՊԱՅՄԱՆԱՎՈՐՎԱԾ ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԻՐԱՎԻՃԱԿՆԵՐՈՒՄ ԲԺՇԿԱՀԻԳԻԵՆԻԿ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐԻ ՔԱՐՈՁՉՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԵՐԸ ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍԱՆԿՅՈՒՆԻՑ.....	156
<i>Ղարիբյան Ռ.Գ.</i>	
ՀՈԳԵՔԱՆԱԿԱՆ ԴԻՏՈՒՄԸ ՀՐՇԵՋ - ՓՐԿԱՐԱՐԱԿԱՆ ՋՈԿԱՏՈՒՄ.....	162
<i>Հովհաննիսյան Ս.Բ., Հարությունյան Հ.Գ.</i>	
ԱՌԵՎՏՐԻ ԵՎ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԺԱՄԱՆՑԻ ԿԵՆՏՐՈՆՆԵՐՈՒՄ ՀՐԴԵՀԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՄԻ ՔԱՆԻ ՀԱՐՑԵՐ.....	169
<i>Դիլբարյան Թ.Ա.</i>	
ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՀԱՐՑԵՐԸ.....	176
<i>Հարթենյան Զ.Գ.</i>	
ՌԻՍՈՒՑՄԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԻ ԴԱՍԱԿԱՐԳՄԱՆ ԿԱՐԵՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ.....	185

СОДЕРЖАНИЕ

I. УПРАВЛЕНИЕ И ЭКОНОМИКА

<i>Матевосян Г.Ш.</i> СУТЬ ОПАСНОСТИ.....	5
<i>Хондкарян В.С.</i> УПРАВЛЕНИЕ РИСКОМ АВАРИЙ ГИДРОТЕХНИЧЕСКИХ СООРУЖЕНИЙ: ПРОБЛЕМЫ, ПОДХОДЫ, ОПЫТ И ПЕРСПЕКТИВЫ.....	13
<i>Багиян В.А.</i> КОНТРТЕРРОРИСТИЧЕСКАЯ СТРАТЕГИЯ ООН В ОТНОШЕНИИ РАССЛЕДОВАНИЙ ПРЕДПОЛАГАЕМОГО ПРИМЕНЕНИЯ ОРУЖИЯ МАССОВОГО ПОРАЖЕНИЯ И БИОЛОГИЧЕСКИЕ УГРОЗЫ.....	20
<i>Петросян Г.А.</i> ПОДХОД К УПРАВЛЕНИЮ КАЧЕСТВОМ ВЫСШЕГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ.....	27
<i>Сарафян К.М.</i> СОСТОЯНИЕ ТЕРРИТОРИИ АРМЕНИИ, СВЯЗАННОЕ С СОВРЕМЕННЫМ РАЗВИТИЕМ ГОРНОПРОМЫШЛЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА И ПРОБЛЕМЫ ЗАЩИТЫ ТЕРРИТОРИЙ.....	37
<i>Погнатян С.Г.</i> ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВОСПРИЯТИЯ СУЩНОСТИ МАССОВОЙ КУЛЬТУРЫ.....	44
<i>Казарян А.С.</i> ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ РОБОТОТЕХНИЧЕСКИХ СИСТЕМ УПРАВЛЕНИЯ И ПЕРЕМЕЩЕНИЯ С РАЗЛИЧНЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ В ПОИСКОВО-СПАСАТЕЛЬНЫХ РАБОТАХ НА ЗАВАЛАХ.....	51
<i>Хачатрян Т.А., Ацикян Г.Ж.</i> ВОЗМОЖНОСТИ И УГРОЗЫ СОРТИРОВКИ ПОТРЕБИТЕЛЬСКИХ ОТХОДОВ В ОБЩИНЕ ГЮМРИ.....	60
<i>Казарян А.С.</i> ЭФФЕКТИВНОСТЬ РОБОТОТЕХНИЧЕСКИХ СИСТЕМ, ПРИМЕНЯЕМЫХ В РАБОТАХ ПОЖАРОТУШЕНИЯ, ВОЗНИКШИХ НА ПОЖАРОВЗРЫВООПАСНЫХ ТЕРРИТОРИЯХ.....	65

II. ТЕХНОЛОГИИ

<i>Алавердян Г.Ш.</i> ФАКЕЛЬНЫЕ УСТАНОВКИ.....	74
<i>Петросян Р.С., Бакунц С.Г., Сирадегян А.К., Авагян С.Г.</i> МОЩНОСТЬ И СОСТАВ ЛЕСНОЙ ПОДСТИЛКИ В БУЧИНАХ РАЗНЫХ ВЫСОТНЫХ ПОЯСОВ.....	81
<i>Товмасын А.Л.</i>	87

ВЛИЯНИЕ ХВОСТОХРАНИЛИЩ НА ОКРУЖАЮЩУЮ СРЕДУ.....	
<i>Хачатрян А.П.</i>	
АКТУАЛЬНОСТЬ ПРОБЛЕМЫ ГРАДОСТРОИТЕЛЬНОЙ РЕНОВАЦИИ ЕРЕВАНА.....	91
<i>Карибян А.П., Нерсисян С.Г.</i>	
БИОГАЗ КАК ГОРЮЧЕЕ СРЕДСТВО МЕСТНОГО ЗНАЧЕНИЯ.....	97
<i>Мелконян Г.А.</i>	
ОЦЕНКА ИЗМЕНЕНИЯ КЛИМАТА НА ТЕРРИТОРИИ АРЦАХА.....	103

III. НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ

<i>Назаретян С.Н.</i>	
МЕТОДИКА ОЦЕНКИ СЕЙСМИЧЕСКОГО РИСКА ТЕРРИТОРИИ НАСЕЛЕННЫХ ПУНКТОВ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ С НАСЕЛЕНИЕМ ДО 50000 ЧЕЛОВЕК.....	110
<i>Матевосян Г.Ш., Хачатрян Г.Г.</i>	
СИТУАЦИОННЫЕ ИГРЫ ПО ОРГАНИЗАЦИИ И УПРАВЛЕНИЮ ШТАБНЫМИ УЧЕНИЯМИ.....	123
<i>Брутян В.А.</i>	
ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ДОЛГА БУДУЩЕГО СПАСАТЕЛЯ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ВОПРОС В ГОСУДАРСТВЕННОЙ АКАДЕМИИ КРИЗИСНОГО УПРАВЛЕНИЯ МИНИСТЕРСТВА ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЙ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ.....	130
<i>Крбежян В.Г.</i>	
СТИХИЙНЫЕ БЕДСТВИЯ В “ИСТОРИИ АРМЕНИИ” КИРАКОСА ГАНДЗАКЕЦИ.....	137
<i>Мелконян Г.А., Халатян Е.С., Геворгян А.М., Петросян З.С., Гижларян С.Г., Астсатрян Г.В., Саакян В.Г., Мирзоян А.А.</i>	
ОЦЕНКА КЛИМАТИЧЕСКИХ ЭКСТРЕМУМОВ НА ТЕРРИТОРИИ АРМЕНИИ.....	147
<i>Гаспарян А.З., Хачатрян А.А.</i>	
ВОПРОСЫ ПРОПОГАНДЫ МЕДИКОГИГИЕНИЧЕСКИХ ЗНАНИЙ ПРИ ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЯХ, ОБУСЛОВЛЕННЫХ ЭПИДЕМИЯМИ, ХИМИЧЕСКИМИ И РАДИАЦИОННЫМИ ФАКТОРАМИ В АСПЕКТЕ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ.....	156
<i>Гарибян Р.Г.</i>	
ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ НАБЛЮДЕНИЕ В ПОЖАРНО-СПАСАТЕЛЬНОМ ОТРЯДЕ.....	162
<i>Оганесян С.Б., Арутюнян А.Г.</i>	
ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПОЖАРНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В ТОРГОВЫХ И ДЕТСКИХ РАЗВЛЕКАТЕЛЬНЫХ ЦЕНТРАХ.....	169
<i>Дилбарян Т.А.</i>	
ВОПРОСЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ ЦЕРКВИ.....	176
<i>Артемян Дж.Г.</i>	
ВАЖНОСТЬ КЛАССИФИКАЦИИ ПРИНЦИПОВ ОБУЧЕНИЯ.....	185

CONTENTS

I. MANAGEMENT AND ECONOMICS

<i>Matevosyan H.Sh.</i> THE ESSENCE OF THE HAZARDS.....	5
<i>Khondkaryan V.S.</i> HYDROTECHNICAL STRUCTURES FALLING RISK MANAGEMENT: PROBLEMS, APPROACHES, EXPERIENCE AND PERSPECTIVES	13
<i>Bagiyan V.A.</i> UN COUNTER-TERRORISM STRATEGY WITH RESPECT TO THE INVESTIGATIONS OF APPLICATION OF WEAPONS OF MASS DESTRUCTION AND BIOLOGICAL THREATS.....	20
<i>Petrosyan H.H.</i> THE QUALITY MANAGEMENT APPROACH OF HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATION.....	27
<i>Sarafyan K.M.</i> THE CONDITION OF THE TERRITORY OF ARMENIA CONNECTED WITH THE MODERN DEVELOPMENT OF MINING AND INDUSTRIAL PRODUCTION AND PROBLEMS OF PROTECTION OF TERRITORIES.....	37
<i>Poghpatyan S.G.</i> THEORETICAL ASPECTS OF THE PERCEPTION OF MASS CULTURE ESSENCE.....	44
<i>Ghazaryan H.S.</i> EFFICIENCY OF CONTROL AND MOBILE ROBOTICS SYSTEMS FOR RESEARCH AND RESCUE OPERATIONS UNDER THE RUINS.....	51
<i>Khachatryan T.A., Atsikyan G.ZH.</i> THE ASSORTED OPPORTUNITIES AND THREATS OF CONSUMER WASTES IN GYUMRI COMMUNITY.....	60
<i>Ghazaryan H.S.</i> ROBOTICS SYSTEM EFFICIENCY USE IN FIRE EXPLOSIVE TERRITORIES DURING FIREFIGHTING OPERATIONS	65

II. TECHNOLOGIES

<i>Alaverdyan G.Sh.</i> TORCH STATION.....	74
<i>Petrosyan R.S., Bakunts S.H., Siradeghyan A.K., Avagyan S.H.</i> POWER AND COMPOSITION OF FOREST LITTER OF BEECH FORESTS OF DIFFERENT HIGHER BELTS.....	81
<i>Tovmasyan A.L.</i>	87

INFLUENCE OF TAILINGS ON THE ENVIRONMENT.....	
<i>Khachatryan A.P.</i>	
CONTEMPORANEITY OF THE URBAN DEVELOPMENT RENOVATION	
PROBLEM OF YEREVAN CITY.....	91
<i>Gharibyan H.P., Nersesyan S.G.</i>	
BIOGAS AS A LOCAL FUEL.....	97
<i>Melkonyan H.A.</i>	
CLIMATE CHANGE ASSESSMENT IN ARTSAKH.....	103

III. RESEARCH PROBLEMS

<i>Nazaretyan S.N.</i>	
SEISMIC RISK ASSESSMENT METHODOLOGY OF SETTLEMENT AREAS	
OF THE REPUBLIC OF ARMENIA OVER 50,000 POPULATION.....	110
<i>Matevosyan H.Sh., Khachatryan G.H.</i>	
ORGANIZING AND MANAGING TABLE-TOP SIMULATION EXERCISES	123
<i>Brutyan V.A.</i>	
THE FORMATION OF A FUTURE RESCUER'S PROFESSIONAL DUTY AS	
A PEDAGOGICAL ISSUE IN CRISES MANAGEMENT STATE ACADEMY	
OF THE MINISTRY OF EMERGENCY SITUATIONS OF THE REPUBLIC OF ARMENIA.....	130
<i>Krbekyan V.G.</i>	
NATURAL DISASTERS IN THE «HISTORY OF ARMENIA» BY KIRAKOS GANDZAKETSI.....	137
<i>Melkonyan H.A., Khalatyan Y.S., Gevorgyan A.M., Petrosyan Z.S.,</i>	
<i>Gizhlaryan S.H., Astsatryan H.V., Sahakyan V.G., Mirzoyan A.A.</i>	
CLIMATE EXTREME ASSESSMENT IN THE TERRITORY OF ARMENIA.....	147
<i>Gasparyan A.Z., Khachatryan A.A.</i>	
ADVOCATING ISSUES OF MEDICAL AND HYGENIC KNOWLEDGE IN	
EMERGENCY SITUATIONS CAUSED BY EPIDEMIC, CHEMICAL AND	
RADIATION FACTORS IN THE ASPECT OF CIVIL PROTECTION.....	156
<i>Gharibyan R.G.</i>	
PSYCHOLOGICAL OBSERVATION IN A FIRE-FIGHTING SQUAD.....	162
<i>Hovhannisyan S.B., Harutyunyan A.G.</i>	
ENSURING FIRE SAFETY IN SHOPPING MALLS AND CHILDREN'S	
ENTERTAINMENT CENTERS.....	169
<i>Dilbaryan T.A.</i>	
SAFETY ISSUES OF CHURCHES.....	176
<i>Hartenyan J.G.</i>	
IMPORTANCE OF CLASSIFICATION OF PRINCIPLES OF TRAINING.....	185

ՀՈԴՎԱԾՆԵՐԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՎՈՂ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ

Հոդվածները կարող են ներկայացվել հայերեն, ռուսերեն, անգլերեն լեզուներով՝ ընդհանուր ծավալը մինչև 12 էջ (ցանկալի է վերջին էջն օգտագործել ամբողջությամբ):

Հոդվածը ներկայացնել գրախոսված:

Հոդվածը պատրաստվում է MS Word տեքստային խմբագրիչով:

Սահմանվել են էջերի հետևյալ չափանիշները և պահանջները:

Տեքստը բոլոր լեզուներով հավաքել Armenian Phonetic Unicod՝ GHEA Grapalat տառատեսակով, տառաչափը՝ 11, տողերի հեռավորությունը՝ 1.2, էջի ֆորմատը՝ A4 (210x297 մմ), աշխատանքային դաշտը՝ 165 x252 մմ, լուսանցքները. ձախից՝ 20 մմ, վերևից 20 մմ, աջից 20 մմ, ներքևից՝ 25 մմ:

Առաջին էջի վերին տողի մեջտեղում գլխատառերով և ստվերապատված, հոդվածի տեքստի լեզվով նշվում են՝ հանդեսի լրիվ անվանումը, տարեթիվը և հերթական համարը, փակագծում նաև ընդհանուր համարը (ամբողջ տողը՝ հաստ **/bold/**, 11 տառաչափով): Մեկ տող ներքև, ձախ անկյունում տրվում է **ՀՅԴ** – ն (**ՄԺԿ**)՝ ըստ ընդունված ստանդարտի, առնվազն եռանիշ թվով՝ գլխատառերով (ամբողջ տողը՝ հաստ **/bold/**, 11 տառաչափով):

Մեկ տող ներքև, տողի մեջտեղում տրվում է հեղինակի (ների) **Ա.Հ. Ազգանունը (ները)** (փոքրատառ, **bold**, 11 տառաչափով): Մեկ տող ներքև, տողի մեջտեղում տրվում է հոդվածի վերնագիրը (գլխատառերով, **bold**, 12 տառաչափով), իսկ մեկ տող ներքև, հոդվածի տեքստի լեզվով՝ համառոտագիրը (аннотация), (որի մեջ պետք է ձևակերպվի հոդվածի նպատակը, արդյունքները և հիմնավորվի կատարված աշխատանքների անհրաժեշտությունը), 5-8 **առանցքային բառերով** (բոլորը՝ մինչև 10 տող ծավալով, շեղատառերով (*Italic*), 10 տառաչափով): Համառոտագրից մեկ տող ներքև, 11 տառաչափով տրվում է հոդվածի հիմնական տեքստը:

Պարբերությունները սկսել նոր տողից՝ 10 մմ ներսից:

Նկարները, գծանկարները և աղյուսակները տեղադրել տեքստում այդ մասին նշում կատարելուց հետո, նույն կամ հաջորդ էջում, պետք է ունենան վերնագրային բացատրություններ և համարակալում: Անվանումը և բացատրությունները տեղակայել նկարների տակը և աղյուսակների վրա (*Italic*, **bold**, 9 տառաչափով):

Հոդվածում չընդգրկել գունավոր նկարներ, գծանկարներ և այլ վիզուալ նյութեր:

Բանաձևերը և մաթեմատիկական արտահայտությունները տալ Microsoft Equation, *Italic*, 10 տառաչափով: Բանաձևերը ներկայացնել առանձին տողով և մեջտեղում, իսկ հիմնականները նաև համարակալել նույն տողի աջ անկյունում՝ (փակագծերի մեջ):

Հոդվածում օգտագործվող գրական աղբյուրները պետք է ունենան օգտագործման հերթականությանը կամ այբբենական դասավորությանը (ըստ լեզուների) համապատասխան համարակալում և տեքստում նշել՝ [1], [2],...տեսքով:

Հոդվածի վերջնամասից երկու տող ներքև, մեջտեղում նշվում է **Գրականություն** արտահայտությունը (փոքրատառ, **bold**, 11 տառաչափով) և ըստ ընդունված ստանդարտի, 10 տառաչափով տրվում է գրականության ցանկը, որում հեղինակի (ների) **Ազգանունը Ա.Հ. - ն** կամ **առաջին բառը ձևավորվում է bold**, 10 տառաչափով: Ցանկալի է գրականության ցանկում ընդգրկել մինչև 10 հրատարակում:

Գրականությունից հետո, երկու տող ներքև հոդվածի տեքստի հետ չհամընկնող երկու այլ լեզուներով նույն ձևով կրկնվում է հոդվածի գլխամասը՝ հեղինակի (ների) **Ա.Հ. Ազգանունը (ները)**, **հոդվածի վերնագիրը** և համառոտագիրը:

Մեկ տող ներքև տրվում են հոդվածի հեղինակի (ների) Ազգանունը, Անունը, Հայրանունը, գիտ. աստիճանը, գիտ. կոչումը, կազմակերպության համառոտ անվանումը (փակագծերում) և հեռախոսների համարները:

Մեկ տող ներքև նշել հոդվածի ներկայացման ամսաթիվը, ամիսը և տարին:

Վերոնշյալ պահանջները բավարարելուց հետո Գիտական հանդեսի պատասխանատու քարտուղարին ներկայացնել գրախոսականը, հոդվածը A4 ֆորմատի վրա տպված մեկ օրինակ և հոդվածի էլեկտրոնային տարբերակը:

Չի թույլատրվում ներկայացնել նախկինում հրատարակված կամ տպագրության համար այլ հանդեսներ ուղարկած հոդվածներ:

Խորհրդի կողմից հրատարակման չերաշխավորելու դեպքում հոդվածը մնում է խմբագրությունում:

Խմբագրական խորհուրդ

Հեռ. 060-69-10-00

E-mail: info@cmsa.am

ТРЕБОВАНИЯ ПРЕДЪЯВЛЯЕМЫЕ К СТАТЬЯМ

Статьи могут быть представлены на армянском, русском и других иностранных языках. С общим объемом до 12 страниц (желательно последнюю страницу использовать полностью).

К статье представляется рецензия.

Статья готовится в редакторе MS Word.

Утверждены следующие критерии и требования.

Текст на всех языках набирается в Armenian Phonetic Unicod. Шрифт: GHEA Grapalat, размер шрифта: 11; межстрочный интервал: 1,2 строки; параметры страницы: А4 (210х297 мм.); рабочее поле: 165х252 мм.; пробелы: слева: 20 мм., справа: 20 мм., сверху: 20 мм., снизу: 25 мм.

На верхней строке первой страницы, посередине, на языке текста статьи, на оттененном фоне пишется полное название журнала, год и очередной номер, а в скобках общий номер (вся строка курсивом полужир. (**bold**), размер шрифта 11). Строкой ниже, в левом углу заглавными буквами, согласно принятым стандартам, пишется, как минимум, трехзначный УДК (вся строка полужир. (**bold**), размер шрифта 11).

Строкой ниже, посередине, даются инициалы и фамилия (ии) автора (ов) (прописными буквами, полужир. (**bold**), размер шрифта: 11). Посередине следующей строки дается заглавие статьи (заглавными буквами, полужир. (**bold**), размер шрифта: 12), а строкой ниже на языке статьи представляется краткая аннотация, в которой должны быть отражены цель и результаты статьи, обоснована необходимость проделанной работы, с 5-8 *ключевыми словами* (всего в объеме 10 строк, курсивом (*Italic*), размер шрифта: 10). Через строку после аннотации представляется основной текст статьи (размер шрифта: 11). Абзацы начинаются с новой строки, с отступом в 10 мм.

Картинки, чертежи и таблицы размещаются в тексте, после соответствующей ссылки на той же, или на следующей странице, должны иметь заглавия и нумерацию. Заглавия и пояснения должны быть размещены под картинками и на таблицах (*Italic*, полужир. (**bold**), размер шрифта 9).

Формулы и математические выражения даются в Microsoft Equation, *Italic*, размер шрифта: 10. Формулы представляются на отдельных строках и посередине, а основные нумеруются на той же строке в правом углу (в скобках).

Используемая в статье литература должна иметь нумерацию, соответствующую очередности ее использования, или по алфавиту (согласно языкам) и отмечаться в тексте квадратными скобками: в виде [1], [2] ... и т.д.

В конце статьи, двумя строками ниже, посередине пишется слово Литература (прописными буквами, полужир. (**bold**), размер шрифта: 11) и согласно принятым стандартам дается список литературы, в котором Фамилия (ии) и инициалы автора (ов) или первое слово даются полужир. (**bold**) (размер шрифта: 11). Желательно в списке литературы представить до 10 публикаций.

После литературы, двумя строками ниже на двух языках, отличных от языка текста повторяется заглавная часть статьи: инициалы и фамилия (ии) и автора (ов), название статьи и аннотация.

Строкой ниже даются Фамилия (ии) и инициалы, ученая степень, ученое звание автора (ов), краткое название организации (в скобках) и контактные телефоны.

Строкой ниже отмечается дата представления статьи и дата ее рецензирования.

После приведения статьи в соответствие с вышеперечисленными требованиями ответственному секретарю Научного журнала высылается рецензия на статью, сама статья, распечатанная в формате А 4, в одном экземпляре и ее электронный вариант.

Не разрешается представлять опубликованные ранее статьи или статьи направленные ранее на публикацию.

Статья, отклоненная со стороны Редакционного совета, возврату не подлежит.

Редакционный совет
Тел.. 060-69-10-00
E-mail: info@cmsa.am

Հիմնադիր՝ «Ճգնաժամային կառավարման պետական ակադեմիա» ՊՈԱԿ

Հասցեն՝ ք. Երևան - 40, Աճառյան թիվ 1

Գրանցման համարը՝ 286.210.05045

ՎԿԱՅԱԿԱՆ 03 Ա 061283, տրված 15 հուլիսի 2003 թ.

Համարի պատասխանատու՝ Համլետ Մաթևոսյան

Բաժինների պատասխանատուներ՝

Կառավարում և տնտեսագիտություն՝ Է.Հ. Օրդյան, Հ.Հ. Պետրոսյան

Տեխնոլոգիաներ՝ Վ.Ա. Բրուտյան, Ս.Ն. Նազարեթյան

Գիտամեթոդական հիմնախնդիրներ՝ Մ.Ա. Մկրտչյան, Վ.Հ. Միքայելյան

Ответственные по секциям:

Управление и экономика – Э.А. Ордян, Г.А. Петросян

Технологии – В.А. Брутян, С.Н. Назаретян

Научно-методические проблемы – М.А. Мкртчян, В.А. Микаелян

Խմբագիրներ՝

Լ.Ա. Նազարյան

Համակարգչային ձևավորումը՝

**Գ.Խ. Թորգոմյան
Ե.Շ. Բաղդասարյան**

Редакторы -

Լ.Ա. Назарян

Դ.Մ. Թորգոմյան

Компьютерное оформление -

Ե.Մ. Баграмян

«Ճգնաժամային կառավարում և տեխնոլոգիաներ» գիտական հանդեսը համապատասխանում է
ատենախոսությունների հիմնական արդյունքների և դրույթների հրատարակման
ՀՀ ԿԳՆ բարձրագույն որակավորման կոմիտեի համար ընդունելի պարբերական գիտական
հրատարակություններին ներկայացվող պահանջներին

Научный журнал "Кризисное управление и технологии" соответствует основным результатам и
положениям публикации диссертаций согласно требованиям, предъявляемым к периодическим научным
изданиям, приемлимым для Высшего аттестационного комитета МОН РА

Ստորագրված է տպագրության 17.05.2019 թ.

Չափսը՝ 60x84 1/8: Ծավալը՝ 12,5

Տպագրությունը՝ օֆսեթ: Տպաքանակը՝ 120

Տպագրվել է «ՇՈՒՇԱՆ ՏԵԽՆԻԿԱ» ՍՊԸ տպագրատանը

Լոյս է տեսնում տարեկան երկու անգամ

Գիտական հանդեսը վաճառքի ենթակա չէ